

גיליון חודשי מתורתו
של הרב עדין
אבן-ישראל שטיינזלץ

★ ★

מנחם אב תשפ"ג

ת.ר.ב.פ.ס.א.פ. ר.ע.ד.י.ר.

הקדמה

בי"ז אב ימלאו שלוש שנים לפטירתו של מורינו הרב עדין אבן ישראל שטיינזלץ. לצד תחושת היתמות והחיסרון הגדול לפרט ולכלל ישנה תחושה שקולו של הרב וזכרונו נוכחים יותר ויותר ובמעגלים הולכים וגדלים. כמו באותו סיפור יודע על שבעת העיוורים שניסו לתאר את הפיל על ידי המישוש וכל אחד מהם תיאר איבר אחר - נדמה כי את האישיות השלמה, המלאה, רבת הפנים הגוונים שפעלה וחיה במישורים כה שונים של קיום והוויה - אין איש מאיתנו יכול להקיף ולתאר. למרות זאת, קטעים קטעים מתורתו, מחלומותיו, מדרכי המחשבה שלו ומהעולם שביקש לחולל - מנסרים בחללו של עולם ומבקשים ותובעים המשך ופעולה. קול מנסר ואומר להתעורר, לחלום, לא לשקוע בקטנות הדעת והמחשבה. להיות בגדר של "בני אלים" - אנשים שיש בהם שלמות שיש בהם גבורה חיות וסקרנות, להבעיר את אש הדבקות, דבקות פשוטה כגמול עלי אמו, להתאמץ בתפילה עד כדי דפיקת הראש ועד בכלל, ללמוד התורה בעמל ובסקרנות, לחדש בה חידושים ולפחות לצאת מגדר עם הארץ, לשמור ויהי מה על נקודת הקשר, האכפתיות והערבות בין כל היהודים, לדאוג להקים את דברי התורה, לא לתת לעם היהודי להתפוגג ולאבד כליל את התרבות שלו ואת נקודת היחוד שלו והעיקר למלא את היעוד של החסידות השלמה - גילוי האור של הקב"ה בכל עניין ובכל דבר שיש בעולם.

בהספד שנשא הרב עדין בימי השבעה לפטירתו של הרבי
מליובאוויטש (כאשר הרב עצמו מחלים מניתוח מורכב) אמר
הרב: עיקר הדברים איננו באבל שעושים על מות הצדיקים אלא
בחסרון ובעבודה שבעל כורחינו מוטלת עלינו... כעת צריך לעשות
הרבה יותר בשלמות ויותר בגדלות..."

המלאכה גדולה והיא מוטלת עלינו

לחיים!

המערכת: יאיר שוורצפוקס ואהרן בילט

השתתפו בהפקת הגיליון: נתנאל איתי ונתנאל מייזליש

למידע אודות הפצת הגיליון ולתרומות ניתן לפנות למספר: 054-727-9623

TalmideiHarav@gmail.com

עיצוב גרפי: 'עיצובי שיר' 052-8954475

תוכן עניינים

ג' אב - יום ההולדת של הרב עדין

- ש"י עולמות - קטע מסיום ש"ס משנה.....6
- מה עושים ביום הולדת - קטע מתוך התוועדות.....8
- להיות יהודי - ראיון למגזין קומנטרי.....10

תשעת הימים ותשעה באב

- באש אתה עתיד לבנותה - שיחה לר"ח אב.....20
- שכינתא בגלותא - רשימה מתשעה באב.....30

י"ז אב - לקט מאמרי התעוררות לכבוד יום השנה להסתלקות הרב

- שלושה מעגלים - מאמר.....32
- לאו דווקא - רשימה.....39
- חלומות תכניות ושאיפות.....44
- חיים עד העולם - גאום בדינר.....51

לקט קצר לכבוד תקופת החתונות

- עניינה של חתונה - מאמר.....54
- דו פרצופין - התוועדות שלפני חופה.....56

ש"י עולמות

קטע מסיום ש"ס משנה

הוא שאל את האיש שאלה כמו 'כמה פעמים כתוב שם תיובתא? או אביי? והאיש לא ידע. אז הוא אמר, כנראה שהסיום לחינם. אז הוא חזר הביתה ולמד את כל המסכת כולה, כדי שלא יהיה לחינם.

יש בסיום המשנה מאמר שלא לגמרי שייך לעניין וגם לא למשנה שלפניה. מסתבר שהצמידו אותה לסיום המסכת. גם במסכת אבות וגם במסכתות אחרות יש כמה דברים שלא נגמרו בזמנו של ר' יהודה הנשיא והוסיפו אותם אחר כך. 'אמר רבי יהושע בו לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק שלוש מאות ועשר עולמות שנאמר "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא"

בכל שנה היה הרב עורך סיום ביום ההולדת שלו, לפעמים היה מסיים את התלמוד הבבלי, לפעמים את הירושלמי, לפעמים על ששה סדרי משנה ולפעמים על כולם יחד. בקטע שלפניכם מסביר הרב את קטע מתוך המשנה האחרונה של מסכת עוקצין.

אני רוצה לעשות איזה סיום קטן על מנת שתהיה הצדקה פורמלית לסעודת מצווה. כמו שמספרים, על ר' צדוק הכהן שהיה צם כל ימות החול, חוץ מאשר ארוחת ערב, כי רבו אמר לו שהוא חייב לאכול ארוחת ערב. החסידים היו נוהגים לכבד אותו בכל מיני סעודות מצווה, בריתות, פדיון הבן, סיום מסכת. אז פעם בסיום מסכת הוא התחיל לשאול את בעל השמחה על המסכת, כל מיני שאלות.

השאלה היא: בשביל מה צריך שלוש מאות ועשר עולמות? עולם אחד לכאורה מספיק. יש שהסבירו שהמספר הזה הוא חצי תר"ך שזה מניין המצוות עם מצוות בני נוח. מצד שני מצינו שעתיד הקב"ה לתת לכל צדיק חופה משלו לא יכווה מחופתו של חברו. בעולם הבא, לא צריך

כל אדם עובר בעצם בין כל מיני עולמות,

עולמות של מחשבה
ממין אחד או אחר
ועוד כל מיני
עולמות...

לעשות סעודות, מניינים אין שם אז כל צדיק מקבל חופה בפני עצמו אז השאלה היא למה הוא צריך כל כך הרבה עולמות.

אני משער שכל אדם, גם אם הוא צדיק, חי באיזשהו עולם. אבל העולמות שאנחנו חיים בהם הם רבים.

אנחנו מצליחים לדחוס אותם לתוך העולם הזה מפני שהעולם הזה מכיל בתוכו כמות אדירה של מורכבות. יש ספרים שכתוב בהם שהעולם הזה הוא מסך שכל העולמות מושלכים ומוקרנים עליו. באיזשהו אופן העולם שלנו מכיל את התמצית של כל העולמות כולם. ממילא, כשאדם חי - יש המון עולמות שהוא חי בהם, כל אדם עובר בעצם בין כל מיני עולמות, עולמות של מחשבה ממין אחד או אחר ועוד כל מיני עולמו. ממילא מובן שבעולם הבא ששם המרווח הכי גדול ואין בעיה של צפיפות אין סיבה לצופף את כל העולמות יחד ואפשר ליצור לכל עולם את המקום שלו. כאשר הצדיק חי - שלוש מאות ועשר עולמות לא יספיקו לו... יש צדיקים שישובים כל היום על התורה ועל העבודה אבל גם הם נמצאים בכל מיני עולמות. הצדיק לומד חומש עם רש"י - זה עולם, הוא יושב ולומד קהלת - זה עולם אחר, ואם הוא לומד גמרא עם תוספות ור"ן זה עולם לגמרי אחר. יוצא שאם בודקים וסופרים מהעולם של א-ב ועד לכל מיני העולמות האחרים שהצדיק יושב בהם - מתברר ששלוש מאות ועשר עולמות זה לא כל כך הרבה ובפרט אם היה לצדיק עסק עם בני האדם שכל אחד מהם הוא עולם וממילא יוצא שהיו לו עולמות רבים להתעסק בהם. זה העניין של ש"י העולמות.

מה עושים ביום הולדת מתוך התוועדות ג' אב

הם לא מועילים למערכת החשבונות. התירוצים האלה הם טובים רק כשאני בא למשטרה. ביום הולדת לא באים למשטרה. אין משטרת יום הולדת. בואו אספר לכם סיפור, סיפור לא יפה. אבל על עצמי מותר לספר לשון הרע. כשהייתי צעיר מאוד, הייתי לפני עשרים. והייתה אש בוערת בי. ואני חשבתי להוסיף תוכניות ועשיתי לי כל מיני תוכניות. ואז אמרתי, ומה אני אעשה אחרי שאני אגיע לגיל 24 אחרי שגאלתי את כל העולם? ... גם עכשיו יש דברים שאני עדיין חושב, חולם, רוצה לעשות אותם. האם הם יעשו? אני יכול להגיד על עצמי רק מעלה אחת. היא לא מעלה גדולה במיוחד. אבל היא עובדת. זה כנראה ירושת אבות משני הצדדים. זו עקשנות. אני מדבר על העניין שבן אדם אומר אני הולך לעשות משהו, אני הולך לעלות בהר. עכשיו, ההר הוא גבוה, עשרים, שלושים, חמש מאות מטר. מה עושה בן אדם שהוא עקשן? הוא מתחיל לטפס. אחרי כמה מטרים והוא רואה שזה לא פשוט. אבל אני עדיין מתעקש. עוד מטר, עוד שני מטרים. האם גגיע לקצה? זה אני לא יודע. אני לא יכול

מהבן אדם עושה ביום הולדת? את חשבון הכספים הוא עושה בשנת הכספים, את חשבון העבירות בראש השנה, אז מה עושים ביום הולדת? זה לא חשבון עבירות, אז חשבון של מה זה? הייתי אומר שזה חשבון של איפה אני עומד. זה החשבון, מה היחס בין הפוטנציאל לבין המציאות? זה שאלה של מה עשיתי במשך הזמן שלי. עברה שנה, הפוטנציאל היה כזה וכזה, השאיפות היו כאלה וכאלה, מה עשיתי? כבר הרבה הרבה שנים, כשמגיע יום ההולדת שלי, אני במצב רוח רע. אני במצב רוח רע לא מפני שאני מצטער שנולדתי, אלא שאני עושה את החשבון הזה ואני רואה שבכל שנה הפערים נעשים יותר גדולים. בין מה שרציתי לעשות, מה שהתכוונתי לעשות, מה שחשבתי שאני מסוגל לעשות, לבין מה שנעשה בפועל. בכל שנה יש לי חלומות, והייתי רוצה לעשות דברים. ומה שיוצא מהם זה פירורים קטנים. מגיע יום הולדת, ובן אדם יושב וחושב ומחליט לעשות משהו אבל אז הוא דוחה: אחרי החגים. ואחרי זה, ואחרי זה. בקיצור, תירוצים, התירוצים בעניין הזה, כאמור,

שאור? מכניסים למישהו חתיכה קטנה של שאור, וזה נכנס שמה לתוך העיסה, ולא נותן לעיסה הזו מנוחה, והעיסה הזו היא תופחת ותופחת. זה מה שאני רוצה לעשות, לחלק מנות קטנות של שאור. שמישהו יתפח. שמישהו יחטוף ממני שיאור, והוא לא צריך לדעת מאיפה השאור הזה בא? העיקר, השאור הזה הולך. תראו, יש שני דברים שלהם יש מן ההלכה, ברכה מיוחדת. הם דברים שהיו יכולים להיכנס בהגדרה כללית אבל יש להם ברכה מיוחדת. יש רק שני דברים כאלה. יש ברכה מיוחדת על לחם ויש ברכה מיוחדת על יין. ושניהם הם דברים שנולדים בגלל השאור. אני מדבר על יום הולדת. על מה הייתי רוצה לעשות? זה מה שהייתי רוצה לעשות. הייתי לוחץ את היד של מישהו ואומר לו: אפשר להכניס לך חתיכה קטנה של שאור לתוך מערכת הדם שלך? עכשיו, אתה לא צריך לרוץ יחד איתי, אתה תרוץ לבד, אתה תהיה משוגע בעצמך, אתה תעשה את הדברים לבד, אתה תעשה אותם בקטן, בגדול, בפינה זו, בפינה הזו - זה מה שהייתי רוצה לעשות. להדביק את האנשים. בשנה הבאה לא אכפת לי אם יהיו אותם אנשים, יותר אנשים, פחות אנשים, אבל אם הייתי יודע שעוד כמה אלפים נדבקו, שעוד כמה אלפים כאלה מתרוצצים כמו שאני מתרוצץ. אתה שאלת, מתנת יום הולדת, אם אתם רוצים לתת לי מתנת יום הולדת אז תדביקו כל אחד עוד אלף אנשים. ותגידו לי, אני עשיתי, ויש ככה עוד אלף אנשים שחולים במחלה הזו. ואז אני אגיד, איזו מתנה טובה.

להגיד שאני אגיע לקצה. אבל מה? אני לפחות עושה את החלק שלי. להמשיך ללכת. להמשיך לנסות. אני עבדתי. וזה אולי מזל שלי, שאנשים לא יודעים את כל הכמות, את כל המספר האדיר של הכישלונות שנכשלת. אם אנשים היו יודעים על זה אז היו יודעים שאני מפסידן. אבל כיוון שאני לא מספר את זה, אז אנשים לא יודעים שזה לא הלך, וזה לא הלך. לפעמים זה עושה הרבה יותר כאב לב מאשר מה נראה לעין, אבל חייבים להמשיך הלאה. עיקר העניין הוא להמשיך לנסות הלאה ולהמשיך ולעשות הלאה, וכשזה לא הולך אז עושים את זה עוד פעם, וכשזה נכשל אז עושים את זה עוד פעם. תראו, מה יש לעשות, שאני רק מסתכל על העולם והעולם מלא לי כל הזמן בדברים, והם כולם צועקים עליי, כל הדברים האלה, למה אתה לא עושה? ואני בוכה בחזרה, ואני אומר: אני רוצה לעשות. אני רוצה לעשות. אבל מה אני יכול לעשות? אני יודע את העניין הזה, לכן אמרתי, בימי הולדת אני מרגיש כפליים לחובה בעניין הזה.

תראו, מה שהייתי רוצה לעשות, עם כל הדברים. עם תלמידים כאלה ותלמידים כאלה, הייתי רוצה שאם נגעתי בבן אדם זה יחזיק וזה ידבק. אני הרבה פעמים אמרתי שכתוב בגמרא, "הלוואי אותי עזבו ואת תורתי שמרו. כי המאור שבה מחזירים למוטב". זה הנוסח בבבלי. הנוסח בירושלמי הוא "הלוואי אותי עזבו ואת תורתי שמרו, שהשאור שבה מחזירים למוטב". השאור שבה. עכשיו, מה זה

להיות יהודי - ריאיון עם הרב ב-Moment Magazine

אוקטובר 1988; מראיינים: הרשל שנקס,
שרלוט אנקר, דייויד אפשטיין

הרב: אני לא מאמין שיהודי יכול להתקיים ללא לימוד, בלי ידע יהודי. אי אפשר להיות יהודי בלי ללמוד. זה נעשה עולם ריק.

שנקס: אבל למה תלמוד? למה לא תנ"ך? או אפשר ללמוד מקצועות 'חילוניים' - מתמטיקה, היסטוריה, סוציולוגיה.

הרב: כשאני מדבר על לימוד אני מתכוון ללימוד יהודי. יש מתמטיקאים מסוימים הסבורים שכל מי שלא יודע מתמטיקה אינו יכול להיחשב לאדם ראוי לשמו. אבל בלי ידע יהודי הגדרת היהדות נעשית ריקה מתוכן. להיוולד יהודי פירושו שאתה בן לעם היהודי; אבל זוהי השתייכות פסיבית, השתייכות כפויה שביחס אליה אין לך כל בחירה. השתייכות אקטיבית נוצרת באמצעות הלימוד. גרמי בנטהם, הפילוסוף האנגלי, השאיר צוואה מוזרה: שגופו יישמר בארון זכוכית, כך שהוא יוכל תמיד לנכוח בפגישות של החברה הפילוסופית שאולה הקים. אז הוא שוכב לו שם, גופה חנוטה, ואנשים אחרים יושבים סביב השולחן, והוא תמיד נזכר בפרוטוקולים של הישיבות כנוכח, אך לא כמצביע. יהודים שאין להם ידע יהודי נמצאים בערך באותו מצב.

"רוב בני האדם מקבלים את עיקר החינוך הדתי שלהם כשהם קטנים מאוד. הם גדלים, אבל האלוקים שלהם לא" (הרב שטיינזלץ)

שנקס: בדיווח שהתפרסם לאחרונה בניו יורק טיימס נאמר כי רנדום האוס, אחד המו"לים הגדולים ביותר בארה"ב, התחייב להשקיע כמיליון דולר כדי לפרסם את התרגום והפירוש שלך לתלמוד הבבלי. למען אותם יהודים רבים שאינם שומרים תורה ומצוות ברצוני לשאול אותך, איזה ערך יש לתלמוד עבור היהודי החילוני?

הרב: איזה ערך יש לתינוק? היית צריך לשאול אותי איזה ערך יש לו עבור היהודי שומר המצוות. גם אלה לא לומדים אותו.

שנקס: חשבתי שהשאלה הקשה יותר תהיה ביחס ליהודי החילוני, משום שהתלמוד, לרוב היהודים - ובעיקר ליהודי ארה"ב שאינם בקיאים בו - הוא ספר עמום ומטיל מורא. יהודים רבים איתנים בחילוניותם, והגישה שלהם היא: אני לא הולך להיות שומר תורה ומצוות, אז למה לי ללמוד תלמוד? - האם יש תשובה לכך?

אפשטיין: האם יש איזושהי רמה של ידע יהודי שמקנה לאדם זכות הצבעה?

הרב: מה דרוש כדי שאדם יוכל להיחשב למשתתף של ממש [בחברה כלשהי]? כדי להיות חבר מלא בעם היהודי נחוצים כישורי ידע ויכולת, והם לא ברמה כל כך נמוכה. צריכה להיות לך מעורבות כלשהי במקורות הקלאסיים של תרבותך. ואם אין לך, אין זה אומר שחסר לך איזושהו ידע: מה שחסר לך הוא משהו חיוני. אינני רוצה להגדיר עכשיו את היהדות, אבל חברות של ממש פירושה מידה הגונה של ידע, שחסר כאן.

אנשים מדברים על נישואי תערובת. גם אני סבור שזה אסון. אבל נישואי תערובת הם סימפטום למשהו שקרה לפני שנים. נישואי תערובת מעידים על כך שלאדם כבר לא אכפת. וזוהי הנקודה האמיתית. כאשר משהו נעשה בלתי חשוב, נישואי תערובת מגיעים.

אנקר: האם רמת הידע הנדרשת שווה אצל גברים ונשים?

הרב: במובן מסוים כן. אם מדברים על מסה קריטית, אז כן. אם מדברים על רמות גבוהות יותר של ידע, שם יש צורך לערוך כל מיני הבחנות. ההגדרה גם משתנה עם הזמנים. לרבים מסבי-הסבים של אנשים החיים כאן היה מעט מאוד ידע. כשאדם חי בחברה סגורה, הוא סופג את התרבות כמעט בדרך של אוסמוזה. במקרה כזה יש לך תרבות - ללא ידע. אבל זהו המצב בחברה מסוג

אחר. היום, בארה"ב, האדם הפרטי הוא זה שצריך לקבל את ההחלטות. חייב להיות לו קשר אישי, אינטלקטואלי, הכרתי, עם יהדותו - מה שלא היה נחוץ, נאמר, לפני מאתיים שנה.

שנקס: מהי הדרך הטובה ביותר עבור יהודי שאין לו הידע הזה, אך היה רוצה בכך, לרכוש אותו?

אין דרך טובה יותר לרכוש ידע מאשר ללמוד. הדרך הטובה ביותר להרוות את הצמא היא לשתות.

הרב: אין דרך טובה יותר לרכוש ידע מאשר ללמוד. הדרך הטובה ביותר להרוות את הצמא היא לשתות. אגב, זה איננו דימוי שלי: זה כתוב בספר ישעיה (נח:א): "הוי כל צמא לכו למים". הדרך היחידה לרכוש ידע הוא ללמוד בעצמנו. לפני כשלוש מאות שנה סיפרו בדיחה: אנשים רצו ללמד את ילדיהם ללמוד. ומה שקרה הוא שהילדים למדו בדיוק את זה: שהם רוצים שילדיהם ילמדו.

בסופו של דבר הם לא רצו גם את זה.

שנקס: האם היית מתחיל את הלימוד בתלמוד, בתנ"ך או בהיסטוריה יהודית?

הרב: לשאלה מהיכן להתחיל אין תשובה אוניברסלית אחת. זוהי בעצם שאלה אישית. התלמוד אומר שאין אדם למד אלא היכן שלבו חפץ. לומד מתחיל יכול ללמוד כל מה שמושך את לבו. הרבה אנשים מוצאים דרך להיעשות יהודים דרך תורת הקבלה. בשביל אחרים שער הכניסה הוא ההיסטוריה היהודית. יש כאלה שהתנ"ך מושך אותם, ואחרים שבשבילם זה התלמוד. אבל זו איננה דרך קלה.

שנקס: אני מבין שאתה עצמך נולדת למשפחה חילונית בירושלים, ושאתה מה שקוראים בעל תשובה.

הרב: נולדתי למשפחה חילונית. אבל בישראל הייתה דת חילונית מאוד חזקה ומוגדרת מבחינה שכלית, הגם שהאבות המייסדים של המדינה היו אתאיסטים.

שנקס: אם אני מבין נכון אתה אומר שעל אף שנולדת למשפחה חילונית, הייתה זו משפחה בעלת ידע יהודי רב.

הרב: כן. תראה, אני תמיד מצטט את אבי. כשהייתי בן עשר שכר אבי מורה פרטי כדי שילמד אותי תלמוד.

שנקס: למרות שהיה חילוני.

הרב: הוא היה חילוני. הוא היה אדם

שבמשך שנים לא הלך לבית הכנסת. אפילו בראש השנה וביום הכיפורים.

שנקס: אבל הוא ידע תלמוד?

הרב: הוא אמר לי משהו, ובבקשה הדפס זאת באותיות גדולות בעיתון שלך: "לא אכפת לי אם תהיה אתאיסט, אבל שום בן משפחה שלי, שום בן שלי, לא יגדל להיות עם הארץ".

שנקס: איך אתה מגדיר "עם הארץ" לקהל אמריקני? האם פירוש הדבר הוא "בור"?

הרב: הפירוש הוא - אדם בור. אבל זה לא רק בור: זה אדם שלא מוכן להודות בכך שהוא בור. הוא כל כך בור שהוא אפילו לא יודע שהוא בור. תראה, אדם שלא לימדו אותו עשוי לכסוף לתלמוד; הוא יודע מה חסר לו. זה לא עם הארץ: זה בור. אדם בור זה כמו אדמת בור, אבל הבור אינו עם הארץ משום שהוא אינו בור באופן אקטיבי. עם הארץ הוא חסר ידע באופן אקטיבי, ובמובן מסוים הוא אף גאה בחוסר הידע שלו, שמח בו.

שנקס: האם אתה בעל תשובה?

הרב: בוודאי, כן.

שנקס: מה הביא אותך לחיים הדתיים?

הרב: אני יכול לומר לך שזו לא הייתה איזו קטסטרופה או אירוע מסוים כלשהו. זו הייתה צמיחה פנימית. אבל ביסודו של דבר זהו סיפור אישי אינטימי.

לא יודע עם מדריכי התיירים של בדקר
עדיין קיימים; אם אתה קורא בהם אתה
יודע על כל עיר ועיר, ומתי נבנתה תחנת
הרכבת, וכמה תושבים חיים שם. אז
יש לך ידע וסוג של חוויה עקיפה. אבל
כשאתה נמצא שם אתה מתייחס לאותן
תופעות בצורה לגמרי אחרת. זהו ההבדל
העיקרי בין לדעת על משהו לבין לחיות
אותו. ידע הוא דבר שראוי לשאוף אליו,
אבל הוא אינו יוצר יהודי שלם. עם זאת
הידע הוא מרכיב כל כך חשוב שבלעדי
אין היהודים יכולים להתקיים כיהודים.

שנקס: האם אפשר להיות יהודי דתי
באופן חלקי?

הרב: יש תחומי ידע ותחומי חוויה שבהם
אפשר שיהיה לך קצת, ודי בכך. אדם
אינו חייב לאכול חפיסה שלמה של
שוקולד; אפשר לאכול רק קצת ולקבל
טעימה מזה. ואולם יש דברים מסוימים
שבהם אי אפשר לעשות לחצאים: או
שאתה בפנים או שאתה בחוץ. למשל: אי
אפשר לשחות לחצאין, פשוט אי אפשר;
או שאתה שוחה או שאתה הולך.

שנקס: מה היית אומר לאדם שאומר
שהוא אינו רוצה, מטעמים שונים, להיות
שומר מצוות לגמרי; למשל, שהוא לא
מוכן לשמור שבת אבל כן רוצה לשמור
כשרות?

הרב: הייתי אומר לו: בוודאי, לך עשה
זאת. אם יש משהו טוב בזה, עשה זאת.
אבל זה לא הגיוני. זה לא חסר תועלת או
חסר משמעות, אלא זה פשוט לא הגיוני.

שנקס: מה זה עשה למערכת היחסים
שלך עם אביך?

הרב: אבי היה אדם יוצא דופן, אדם
שהוערך מאוד בשל היושרה שלו. לא
משנה במה האמנת - אם הייתה לך
יושרה הוא קיבל את זה. צביעות הייתה
משהו שהוא לא יכול היה לסבול, וגם
לא רמאות, שקרים או העמדת פנים.
כאשר הוא ראה אדם שנראה לו כאיש
דתי מאוד, הוא התייחס אליו בכבוד גדול.
גם אני מתייחס בצורה דומה: כאשר אני
רואה יושרה, מכל סוג שהוא, אני רואה
יופי.

שנקס: מיחס הכבוד שלך כלפי אביך אני
מסיק שהיית אומר שאדם יכול להיות
בעל ידע יהודי ועדיין להיות יהודי חילוני,
ושאתה יכול לכבד אדם כזה?

הרב: אני מכבד אותו בגלל הידע, כמובן.
בלי הידע הזה הוא כמו מין מומיה, גוף
ללא נשמה.

שנקס: ומה עם אדם בעל ידע שאינו
דתי? האם לאדם דתי יש משהו נוסף על
הידע?

הרב: לאדם דתי יש לא רק מעורבות
שכלית או תרבותית: יש לו גם מעורבות
של ה'אני' שלו, של לחיות את זה ולא רק
לדעת על זה. זה ההבדל גדול.

שנקס: מה ההבדל?

הרב: זה כמו ההבדל בין קריאת תיאור
של ארץ מסוימת לבין הימצאות בה. אני

שנקס: למה?

הרב: משום שלדעתי, כמו כל יחידה אורגנית אחרת אי אפשר לקחת את זה באופן חלקי. אמנם חלק מזה נותן לי משהו, אבל יש בכך חסר יסודי. ניקח בעל חיים: תרנגולת או סוס - האם אתה יכול לדמיין בעל חיים שהוא חצי סוס וחצי תרנגולת? יחידה אורגנית צריכה שיהיו לה כל החלקים שלה. בעיני אדם האומר שהוא יהודי שומר מצוות, אבל אוכל חזיר, הוא בדיוק באותו מישור כמו אדם שאומר שהוא יהודי דתי - ומרמה את הזולת.

שנקס: אתה לא מבחין בין עבירות בתחום הפולחן ובתחום המוסר?

הרב: קראתי את התנ"ך פעם-פעמיים ומעולם לא מצאתי שם הבחנה מעין זו. כאשר אני קורא תנ"ך אינני רואה שנעשות בו הבחנות מעין אלה.

שנקס: כאן עולה סוגיה נוספת: מהי סמכותו של התנ"ך? בשבילך זהו המקור האולטימטיבי, אך יהודים רבים רואים אותו כמסמך תרבותי, ולא כסמכותי או מחייב.

הרב: (מחייך) אני יודע. שמעתי על קבוצות כאלה. אני פוגש בהן מדי פעם. אתה יודע, כמה מחבריי הטובים ביותר הם רבנים רפורמים. הדעה הזו לא מדברת אל לבי. זוהי אחת מאותן נקודות של אמונה שיוצרות את ההבדל. אני מכיר כמה אנשים היודעים כמעט את כל

התנ"ך כולו בעל-פה, אך לא מאמינים בו. יש אנשים שיודעים רק מעט מאוד תנ"ך, ועדיין מאמינים בו. זוהי אחת מאותן נקודות של ההבדל. קבלת סמכותו של התנ"ך או של התלמוד פירושה כניסה לתוך מה שאתה עשוי לכנות בשם קהילה של שומרי מצוות. מעצם ההגדרה, כאשר אני מקבל את הסמכות הזו אזי זהו חוק. ואם זה חוק, אזי כאשר אני עושה משהו

קבלת סמכותו של התנ"ך או של התלמוד פירושה כניסה לתוך מה שאתה עשוי לכנות בשם קהילה של שומרי מצוות

נגד החוק אני עושה משהו שאינו נכון. וברור שאם זה אינו החוק, אלא רק סיפור על זמנים עברו, סתם סיפורים יפים, אזי אני לא חוטא.

אפשטיין: ציינת שלמרבה הצער בקהילה הדתית יש אלה השומרים את המצוות הפולחניות אבל אולי לוקים ביושרה אישית. איך קורה שאנשים יהיו נאמנים לחלוטין לקבוצה אחת של מצוות ולא לאחרות?

לעולם איני קורא את הספרים שכתבתי, ולא קורא שום דבר שנכתב עלי, וגם איני מקשיב לעצמי ברדיו. המשפחה שלי יודעת שאם אני מגיע ומשדרים אותי ברדיו, הם צריכים לכבות אותו. אני גם לא אוהב את קולי.

אבל למרות שההלכה היהודית נראית כל כך רחבה, ונראה שהיא עוסקת כמעט בכל דבר שבעולם, תמיד ישנם תחומים שאותם היא אינה מכסה. התחומים האלה יכולים להיות חיוביים או שליליים. יש גם דברים התלויים ברצון - אנשים מתנדבים לעשות דברים שהם אינם מחויבים לעשות. לרב יש הרבה פחות כוח מאשר לשופט. שופטים עוסקים בחוקים שנחקקו בידי אדם ולפעמים יש בידם לשנות אותם. אבל רב מתבונן בחוקי התורה בערך כמו שמדען מתבונן בחוקי הטבע: הוא אינו יכול לשנותם.

שנקס: ולדעתך רבנו גרשום לא עשה זאת?

הרב: לא. הבוטנאי לותר ברבנק אמר פעם בזעם רב על מישהו, אשר תיאר אותו במילים "ברבנק נגד הטבע": "למה הוא מתכוון, האדם הזה, כשהוא אומר 'נגד הטבע'? אני תמיד עובד עם הטבע, לעולם איני יכול לעבוד נגד הטבע. אני עושה את כל הדברים החדשים שאני עושה - פרחים חדשים, שזיפים חדשים, אפילו קטוסים בלי קוצים - אבל זה הכל בתוך הטבע. אני עובד עם הטבע." זהו בעצם כל העניין. וזה מה שאני אומר: אם אתה מסתכל על התורה באותו

הרב: כמעט כל אחד מאתנו מתנהג כך. הם מחליטים מה משמעותי בעיניהם או נוח להם. אבל עצם קיומה של בחירה כזו היא שבירה של השלמות [של המחויבות].

אנקר: אחד הדברים המרתקים ביותר שקראתי בספרך התלמוד לכל הוא שרבנו גרשום ממיינץ (960-1028) הטיל חרם על הפוליוגמיה. זה נראה לי כל כך שונה מכל מה שהבנתי על מהותה של התורה שבעל פה - כלומר, שהיא זיקוק והגדרה מחדש של מה שכתוב בתנ"ך. אני תוהה: האם הצעד הזה של רבנו גרשום שייך לקטגוריה נפרדת לחלוטין?

הרב: לא. יש כמה וכמה דברים כאלה. אנו מדליקים נרות חנוכה - זה לא כתוב בחומש. אנו חוגגים את פורים, שגם הוא חג חדש. ויש עוד דוגמאות אלה.

שנקס: אבל מן התנ"ך עולה שמותר לשאת יותר מאשר אישה אחת, ותקנתו של רבנו גרשום -

הרב: הוא שאמרת; הוא הטיל איסור על הפוליוגמיה.

אנקר: האם צעדים כאלה יכולים להינקט רק כדי לקצץ ולהגביל - או גם כדי להרחיב? למשל: האם יכול לקום היום מישהו ולפסוק שנשים חייבות בכל המצוות?

הרב: מסופקני. כתבתי על זה בספרי, אבל איני זוכר בעל-פה מה כתבתי. יש כמה דברים שלעולם איני עושה. אני

שיוכל לעמוד בדרישות. אם אדם רוצה ללמוד בעצמו - אין מי שיעצור אותו. בדרך כלל השאלה היא: "איך מלמדים?". אילו הייתה מערכת חינוך חובה ללימוד יהדות, מה היו גבולותיה? ובבית ספר יהודי זה בהחלט משנה.

שנקס: האם אתה אומר שחינוך חובה שייך רק אצל גברים?

הרב: כן. לימוד התלמוד הוא עקרוני חובה המוטלת רק על גברים. אבל, אומר זאת בצורה קצת משונה. שאלת אותי על אנשים חילוניים, אנשים שאינם מקיימים מצוות. הייתי אומר כך: מצד מסוים אדם שאינו מקיים מצוות צריך לדעת הרבה יותר מאשר מי שמקיים מצוות כדי שיוכל להיות מוגדר.

שנקס: מוגדר - בתור מה?

הרב: בתור יהודי. כי תראה, אם אתה מקיים מצוות אזי אורח החיים שלך הוא יהודי. כך שמה שחסר לך בהכרה, בשכל, אתה משלים, אם אפשר לומר כך, בגופך. אבל כאשר אדם אינו מעורב, רגשית ומעשית, אם אין מספיק מעורבות שכלית אז אין בעצם שום דבר. לכן הייתי אומר שבשביל היהודי שאינו שומר מצוות החזרה ללימוד התלמוד היא יותר חשובה מאשר בשביל מי ששומר מצוות. אם אישה היא שומרת מצוות, אזי היא חיה חיים שיש להם קשרים רגשיים ומעשיים עם היהדות.

שנקס: גם גבר.

אופן: אתה עובד עם הטבע, לא נגדו. ובכל זאת יש איזשהו מרחב; אפשר לשנות הרבה דברים. אבל עקרונות אינם משתנים. אי אפשר לייצר מטוס בניגוד לחוקי הגרביטציה. מטוסים פועלים עם הגרביטציה, ואין כל דרך אחרת לבנות אותם.

שנקס: האם יש להלכה יישומים באופן שבו מתמודדים הישראלים כעת עם המהומות בשטחים?

הרב: מה שממשלת ישראל עושה אין לו שום קשר עם ההלכה. ממשלת ישראל מעולם לא חשבה להתייעץ עם, וכל שכן לציית, למה שקוראים 'דעת התורה'. אף אחד לא שאל אפילו מהי ההלכה.

אנקר: אילו שאלו, האם יש איזשהו חלק של ההלכה שעוסק בעניינים אלה?

הרב: יש, אבל איני בטוח שהם היו מקבלים תשובה ברורה. כמו בכל כך הרבה מקרים אחרים - כמה מיליוני מקרים - יש חילוקי דעות, אשר חלקם טרם הוכרעו.

שנקס: אני מבקש לחזור לשאלה שנשאלה קודם לכן, על המסה הקריטית של ידע הנדרש מנשים ומגברים. אני חושב שעניית לנו שברמה מסוימת היא זהה. אבל מעבר לרמה הזו יש הבדל בין גברים ונשים. האם הבנתי נכון את תשובתך?

הרב: אכן כן. בדרך כלל הבעיה היא איזה סוג של חינוך בסיסי נחוץ לו לאדם כדי

הרב: אני מתכוון שהשוני בחינוך איננו משנה, משום שיש סגנון חיים שונה לחלוטין.

שנקס: לכולנו יש 24 שעות ביממה, אפילו לא רגע יותר מזה. לגדולי המלומדים אין רגע אחד יותר מאשר לקטן שבבורים. ולמרות זה שזמנך כה יקר באת לארה"ב כדי לדבר, ולא עם תלמידי חכמים אלא עם אנשים מן השורה, אנשים שאינם שומרים מצוות, שלא מבינים כמעט שום דבר בהלכה או בשמירת מצוות. מה מגיע אותך לדבר בפני קהלים כאלה? מה אתה מבקש להשיג?

הרב: אילו יכולתי להניף סיסמה מעל מה שאני עושה, היה כתוב שם: "למד את עמך". אני דואג מאוד לעם היהודי. זהו מקור דאגתי העיקרי והכוח המניע המרכזי מאחורי כמעט כל מה שאני עושה. פה ושם אני עושה דברים בשביל עצמי, אבל רק לעיתים רחוקות. רוב הזמן אני עושה מה שלדעתי חשוב לעם היהודי.

חלקים ניכרים של העם היהודי הם בורים, חלק גדול מתוכם מנוכרים, בשלבי התבוללות. אם יש לי איזושהי גישה אליהם, אם יש לי דרך לדבר אתם והם - באופן מפתיע שמעורר בי השתאות - מוכנים להקשיב לי, אז יש לי חובה כלפיהם.

הוא הדין בכתבים שלי. אילו יכלו להיות לי יותר מ-24 שעות ביממה, או אילו יכולתי לשבט את עצמי. בירושלים הקמתי

הרב: כן, גם גבר. כמובן. אבל כאשר אתה לוקח אדם שאינו מעורב, אז יש הבדל. אישה יהודייה בתוך קהילה שומרת מצוות, בתוך הקשר של שמירת מצוות, יש לה עולם של משמעויות שמקבלות צורות ביטוי שונות.

**אילו יכולתי להניף
סיסמה מעל מה שאני
עושה, היה כתוב
שם: "למד את עמי".
אני דואג מאוד לעם
היהודי. זהו מקור
דאגתי העיקרי והכוח
המניע המרכזי מאחורי
כמעט כל מה שאני
עושה.**

שנקס: כלומר, באופנים אחרים מאשר חינוך?

הרב: בוודאי. שונים מחינוך.

שנקס: מדוע זה עושה את החינוך פחות חשוב לנשים?

כך עייף עד שכמעט שאין לי זמן לחשוב על עצמי. ולא רק שאין לי זמן, גם אין לי נטיית הנפש לזה. מה שאנשים כותבים בעיתונים, זה עסק שלהם. אני רואה את עצמי כאדם שיש לו עבודה לעשות שאותה לא יוכל להשלים, ושעובד בכל כוחותיו כדי לעשות משהו, עובד ועובד ועובד ומוטרד.

אלה שמותחים עלי ביקורת מספרים לי על החסרונות בעבודה שלי ובאישיותי. אני רואה את הדברים הללו הרבה יותר טוב מהם. עם אחרים אני משתדל לא להיות בלתי מנומס מפני שהם ייפגעו, ואינני רוצה לפגוע באנשים. אבל המגבלות הללו אינן קיימות ביחס לעצמי. ולכן אין לי מבקר מחמיר יותר ממני-עצמי.

אבל אני לא חושב על עצמי בצורה כזאת, כמו שהולך בעקבותיו של רש"י. אני עושה עבודה שאני חושב שצריכה להיעשות. לא תכננתי את חיי סביב המטרה הזאת; מצאתי את עצמי שקוע בתוכה. בילדותי רציתי לעשות כל מיני דברים.

שנקס: כמו למשל?

הרב: רציתי להיות רועה. אני אוהב בעלי חיים. לאחר מכן חשבתי שאוכל להיות מהנדס טוב. אני חושב שיש לי הכישרון והרצון להיות מהנדס טוב, ולכן למדתי את זה. למדתי פיזיקה, מתמטיקה, חשבתי שאני טוב ביצירה רעיונות ואז ביישומם. כך תכננתי את חיי.

ישיבה חדשה שהיא נטל עצום על כתפי מכל הבחינות - מן הבעיות הכספיות ועד לבעיות הפסיכולוגיות. להיות אחראי על בני אדם זהו נטל כבד ביותר. כשאני כותב ספר אני בשליטה כמעט מוחלטת. אבל כאשר אני אחראי על בני אדם אני עשוי להיות במצב הרוח הלא נכון או לא לחייך למישהו, ואם הוא נפגע - זו אשמתי. לפעמים אני עשוי להיות במצב רוח גרוע במיוחד, או מותש, אז אני מניח את הדף הכתוב בצד והולך לישון. אבל אם מישהו נמצא בצרה אני לא יכול להניח אותו בצד ולומר לו שישב ויחכה עד שמצב רוחי ישתנה. לכן זה משא.

מפני שאיני יכול לשבט את עצמי, אני רוצה לגדל כמה אנשים שימשיכו לעשות פחות או יותר את אותו סוג של עבודה שאני עושה. אני יודע שאדם אחד, גם אם ישתדל כמיטב יכולתו (ואני, למרות עצלותי הרבה, עובד די קשה), יש לו מגבלות. למשל, מגבלת ה-24 שעות ביממה, למרבה הצער. כאשר מגיע חג אני תמיד מגלה שאני בפיגור של בערך חודשיים. אילו רק היו לי עוד חודשיים לפני פסח ועוד איזה חודש-חודשיים לפני ראש השנה!

שנקס: בתרגום התלמוד ובכתיבת הפירוש וההערות לו, אתה עושה משהו שלא נעשה מאז רש"י. מה מניע אותך לעשות זאת? איך ההרגשה לצעוד בעקבותיו של רש"י, כאלף שנים אחריו?

הרב: אם אתה באמת ובתמים רוצה תשובה, הרי היא שאני כל כך עסוק וכל

עדיין חי. כל זה הוא חלק מזה: יש משהו שצריך להיעשות, ואני עושה כמיטב יכולתי.

אפשריין: בן כמה היית כשהחלטת לא להיות מהנדס?

הרב: במשך כמה שנים הייתי מנהל של בית ספר. במשך שנים הייתי מורה למתמטיקה. כתבתי כמה מאמרים על מתמטיקה. אני עדיין מתעניין בפיזיקה, במתמטיקה ובכימיה. אבל נכנסתי לעניין התלמוד כשהייתי בערך בן 27, שאז זה נעשה עיסוק של ממש. בעצם אני רק עוסק בתחביב שלי. התלמוד לא היה מקצוע בשבילי. נכנסתי לתחביב שלי עד שזה לקח עוד ועוד ועוד מזמני.

שנקס: הכמעט-מפגש עם המוות, בזמן הניתוח, האם הוא השפיע עליך?

הרב: לא פחדתי. מעולם לא הייתי כלומר: הלכתי לישון, ולא ידעתי אם יהיה לי עוד לילה אחד. אבל סיימתי את עבודתי ונכנסתי למיטת בית החולים והלכתי לישון כמו בכל יום אחר.

שנקס: ולא פחדת?

הרב: לא פחדתי. הייתי בסכנה גדולה, ולא ידעתי מה תהיה התוצאה. אבל אמרתי לרופא: "זה עניין בשביל הבוס. אם הוא רוצה אותי כאן, הוא ישאיר אותי כאן. אם הוא רוצה אותי שם, הוא ייקח אותי לשם. אז מה יש לדאוג?".

שנקס: תודה רבה, הרב שטיינזלץ.

אבל הדברים התגלגלו אחרת. ניסיתי פעם להסביר למישהו שזה כמו שאתה הולך ברחוב ופתאום רואה מישהו שנפצע. אתה לא רופא, אבל האדם הזה פצוע ואין אף אחד אחר שיכול לטפל בו. אז אתה עושה מה שאתה יכול. ואתה לא מעניק לעצמך שום אות כבוד - אתה פשוט עושה את זה. זו ההרגשה שיש לי ביחס לרוב הדברים שאני עושה. יש דבר שחייב להיעשות. אם יש מישהו אחר שיעשה זאת, טוב. אני לא לוקח את מקומו של אף אחד אחר. אבל אם אף אחד אחר אינו רוצה לעשות זאת, אז אני נמצא שם. לפחות אני מנסה. לפעמים אני מצליח, לפעמים לא. הלוואי שהייתי נואם טוב; אני לא, אבל אני עושה כמיטב יכולתי.

אני - אינני יודע אם זו המילה הנכונה - בר מזל. במשך שנים רבות היו לי בעיות בריאות, ושנים חייתי בצל המוות, ועדיין המשכתי בעבודתי. עברתי ניתוח גדול מאוד, והיה סיכוי רב שלא אתעורר ממנו. הייתי בבתי חולים כמה וכמה פעמים. היה לי הסכם עם הרופאים שאני אשתמש בחדר בית החולים כבמקום עבודה. פעם הייתי שם קרוב לשבועיים לבדיקות, וכתבתי ספר קטן - הפירוש שלי להגדה של פסח. כשהרופאים הצטרכו לעשות לי משהו הם היו קוראים לי והייתי בא, אבל רוב הזמן ישבתי עם מכונת הכתיבה וכתבתי. היה עלי לעבור ניתוח, הייתי חולה, אבל עשיתי את עבודתי כרגיל, מה שחשבתי שיכולתי לעשות באותו יום. בלילה הלכתי לישון ובבקר - הנה, אני

באש אתה עתיד לבנותה שיחה לר"ח אב

אשו משום חציו

יש בגמרא סיפור על שני חכמים שרצו ללמוד, אחד רצה הלכה ואחד רצה אגדה ושניהם סירבו להתפשר. הפתרון היה שהרב אמר להם משהו בלול קצת בהלכה וקצת באגדה. הוא אמר להם כך: "כיתצא אש ומצאה קוצים, תצא מעצמה, שלם ישלם המבעיר את הבערה אמר הקב"ה עלי לשלם את הבערה שהבערתי אני הציתי אש בציון שנאמר (איכה ד, יא) ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה ואני עתיד לבנותה באש שנאמר (זכריה ב, ט) ואני אהיה לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. שמעתתא, פתח הכתוב בנזקי ממונו וסיים בנזקי גופו לומר לך אשו משום חציו" (בבא קמא ס)

המאמר הזה הוא דיון חצי הלכתי וחצי אגדתי שעוסק בשתי בעיות: הבעיה האחת היא מהי ההגדרה של אש.

אנחנו מכירים בארבעה אבות נזיקין את אב הנזיקין שהוא אש, השאלה היא במובן אחד משום מה אני מחייב את זה שמבעיר את הבעירה, האם הוא מתחייב באותו סוג של אחריות כפי שהוא מתחייב על ממונו, או האם הוא מתחייב משום חיציו. קשה להגדיר את נזקי האש, אם האש הייתה דבר שיש בו ממש, היו יכולים להגדיר אותו בקלות כחלק מהנזקים שנעשים על ידי דבר ששייך לי שהוא בעצם ההגדרה הכוללת של דיני המזיקין, זאת אומרת אני אחראי לא רק על עצמי אלא אני אחראי באיזו מידה גם על דברים השייכים לי. אבל כאשר אני מגיע לעניין הזה של נזקי אש, אני עומד במצב של תהייה, משום שמצד האש כשלעצמה, קשה לדבר על אש ששייכת למישהו. בפרט כשהשאלה האם מדברים פה על אותה אש, או על אש אחרת, וזו שאלה לא פשוטה. האם האש שאני מדליק פה היא אותה האש

בגמרא, בית המקדש נשרף ורוב רובה של השריפה לא הייתה בתשיעי אלא בעשירי באב. כתוב - שבתשעה באב רק התחילה הבעירה, בעשירי באב אז היה עיקרו של הדבר שאז התחיל העניין הזה שבאש נשרף, נחרב, בית המקדש.

בצד מסויים הטעם של חכמי ההלכה בעניין הזה הוא אותו הטעם של איש

**הקביעה של האבילות
החמורה בתשעה באב
היא לא רק בגלל
חומרת הדבר וחומרת
המאורע, אלא גם מצד
אחר - האבילות נובעת
מזה שהיה בו אותו
חורבן פעמיים.**

משום חיציו. מכיוון שאנחנו אומרים שנקודת ההתחלה, נקודת היצירה, היא הנקודה הקובעת, לכן אנחנו קובעים את התאריך של השריפה, את התאריך של חורבן בית המקדש ושריפת בית אלוקינו אנחנו קובעים אותו דווקא בתשיעי ולא בעשירי, למרות שגמר השריפה וכל עניינה היה בעשירי מכל מקום אנחנו עושים את זה לפי התשיעי שהוא זמן הדלקת האש.

שהלכה לשם? לגבי שור המזיק, השור שלי היה פה, ועכשיו השור שלי שם. אני יכול לומר שגופו הדבר היה פה ועכשיו הוא נמצא במקום אחר ולכן מבחינה זו הרעיון של ההיזק שיש בדברים האלה הוא פשוט, אני אחראי בשביל הדבר הזה בכל מקום שהוא הולך, בין שהוא יציב בין שהוא נגח. כאשר אני מגיע לעניין של אש, השאלה היא האם אפשר להגיד שאני גרמתי לפעולה. המשמעות של "אישו משום חיציו" הוא שהאש היא בעצם המשך של פעולה שאני יצרתי, או שזה דבר שלי שהולך ועושה דברים. אחת התוצאות של ההגדרה הזו היא שהרגע הקובע לגבי המזיק מבחינת מחויבותו של המזיק הוא הרגע של הצתת האש, כמו הרגע של יריית החץ.

אש החורבן

מעניין שאת אותו עניין עצמו רואים בעניין חורבן הבית שזה החלק השני של המימרה, החלק האגדי. יש ויכוח גדול במסכת תענית ולעומתו שיטה לגמרי אחרת בירושלמי ביחס לזמן שבו נשרף בית המקדש. בסופו של דבר, אנחנו מסכמים שהקביעה של האבילות החמורה בתשעה באב היא לא רק בגלל חומרת הדבר וחומרת המאורע, אלא גם מצד אחר - האבילות נובעת מזה שהיה בו אותו חורבן פעמיים. זאת אומרת שחורבן בית ראשון וחורבן בית שני חלים פחות או יותר באותו זמן, ולכן למעשה אנחנו מבכים לפחות שני חורבנות ביחד. לגבי זה, חורבן בית ראשון ובית שני, וכאן אנחנו גם מגיעים לבעיה ההלכתית של הנושא הזה, היא שכמו שמתואר

כפי שאמרתי הגמרא דנה מצד אחד בעניין של "אישו משום חיציו" ובחיוב של "שלם ישלם המבעיר את הבעירה", ומצד שני, בכך שמבעיר הבעירה הוא הקב"ה ובכך שבעצם הקב"ה יבנה מחדש את בית המקדש באש. מכאן נובע הביטוי שאנחנו אומרים בתשעה באב בתפילת 'נחם': "כי אתה ה' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה".

את העניין של "באש הצתה" - את החורבן באש שמתואר כאן אנחנו מכירים היטב, האש הזו בוערת גם בימינו הן בגשמיות והן לא בגשמיות. "באש הצתה" זה שמשוה בוער, מחלוקת, שנאה, קנאה, תחרות, ועוד כל מיני סוגים של אש. יש האש הציבורית ויש גם אצל כל אחד ואחד בתוך ליבו כך וכך בעירות פרטיות שלא פחות מציקות מאשר הבעירה הכללית של הקנאה השנאה או המחלוקת. כל מיני האש הללו הם בוודאי חורבן בית המקדש. בסופו של דבר כל הדברים שבגללם חרב הבית: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים - הן כולם עבירות של אש. כל אחת מן העבירות הללו נעשית בשלמות רק אם היא נעשית ברתיעה, זהו צד אחד של העניין של "באש הצתה" גם באופן גשמי וגם באופן רוחני.

בניין באש

כאשר אנחנו מדברים על הבניין בעתיד, אנחנו אומרים נקודה מאוד חשובה ומאוד משמעותית: הנחמה צריכה להיות מאותו

הסוג ובאותו האופן של החורבן. הרי לכאורה היה צריך להיות "באש הצתה ובמים אתה עתיד לבנותה". לכאורה אם המקדש נשרף באש המחלוקת, באש השנאה ובאש התאוות מכל הסוגים הפרטיים והכלליים, אז בשביל לבנות את המקדש צריך ליצור בריות צוננות יותר והבריות הצוננות האלה יגרמו לכך שלא תהיה מחלוקת, לא תהיה שנאה ולא תהיה אש. לכאורה, אם אני רוצה להימנע מכל סוג של מחלוקת, הדרך הטובה ביותר היא להגיע למצב שלי לא אכפת ולשני לא אכפת וכך לעולם אין מחלוקת. מתי נוצרת מחלוקת? כשלמישהו אכפת, כשמשוה נוגע בליבו בצורה אישית או כללית - אז נוצרת מחלוקת.

לשם האילוסטרציה, בימים עברו כשהיו יוכוחים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות העל נוסח התפילה, היו אנשים סוטרים זה לזה. עכשיו ב"ה נהיה שקט בעולם. אחד אומר "ויצמח פורקניה", אחד לא אומר "ויצמח פורקניה", אחד מתחיל ככה ואחד מתחיל ככה, וכולם יושבים בצוותא חדא ואף אחד לא מתרגש. מדוע לא מתרגשים, מפני שלאף אחד לא אכפת. מי שנוגע הדבר הזה בליבו - כועס שאמרו כך או כועס שאמרו אחרת, מי שלא נוגע הדבר בליבו, יכול לקחת את העניין בשלוה גמורה ולבלוע אותו בפשטות - כי הרי מה אכפת לי אם אומרים ככה או אומרים ככה. הנקודה היא למרות שהיינו מצפים שהבניין שבא לתקן את חורבן האש יהיה ההיפך של אש, בפועל, אנחנו אומרים "באש

הדברים הגדולים הללו לא מתרחשים הרבה ולכן האנשים הללו נראים כמכילים ובלתי פגיעים אבל כאשר סוף סוף מתרחש משהו גדול - מתברר שאי הפגיעות הייתה בסך הכול מעטה. יכול להיות שיש הרבה עניינים שלא אכפת לי מהם ובמובן הזה אני מחוזן מפני השנאה והמחלוקת אלא שאי אפשר לייצר מצב שבו לעולם לא יהיה משהו שאכפת לי ממנו. במילים אחרות, הפתרון שאנשים כיום סבורים שהוא נקרא "שלום" שעשוי על ידי זה שמורידים את סף האכפתיות הוא לא באמת פתרון אמיתי. הייתי פעם בבית חולים גדול בארה"ב, והיה שם שלט שבקומה פלוגית נמצא בית כנסת. מכיוון שהייתי עדיין בגדר מהלך, אמרתי לעצמי שאמנם אין שם מניין, אבל לפחות אוכל להתפלל בבית כנסת. עליתי לבית הכנסת וראיתי בית כנסת שכל כולו דרכי שלום. היה בו ארון קודש מצד אחד, ואת אותו האיש צלוב מהצד השני, שניהם יושבים יחד אחד ליד השני. מה יכולתי לעשות? יש אנשים שמלאים יותר ממני בשלום ובאהבת הבריות והם אולי היו מתפללים שם ומרגישים שזו שלמות הנפש, אני הלכתי להתפלל במקום אחר. הרבה פעמים מציעים לתקן את בעיית האש על ידי פיתרון של דו קיום שמבוסס על חוסר אכפתיות אבל האמת היא שזה לא פותר את הבעיות, זה רק דוחה בעיות מסוימות. הבניין של חוסר האכפתיות הוא בניין של מים וכשאדם בונה בניין של מים, זה לא בניין שמחזיק מעמד, צריך רק אש גדולה יותר כדי לשרוף אותן.

הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה". אי אפשר לבנות את הבניין של העתיד מחומרים שאש חדשה תוכל לשרוף אותו, אי אפשר לבנות דבר כזה שאש נוספת תוכל לשרוף אותו ולכלות אותו מן העולם. התרופה לאש איננה מים, התרופה לאש היא אש אחרת.

הנחמה צריכה להיות מאותו הסוג ובאותו האופן של החורבן. הרי לכאורה היה צריך להיות "באש הצתה ובמים אתה עתיד לבנותה"

רק אוסיף, דבר אחד שהיה נכון גם בהיסטוריה וגם בהווה וגם בתוך המציאות הפרטית של בני אדם. כמעט בשום תחום אין אנשים שהם באמת בלתי פגיעים ובאמת לגמרי מחוסנים מפני דברים מסויימים. בדרך כלל, האנשים שנראים כחסינים הם בסך הכול אנשים שיש להם רגישות יותר נמוכה, ואדם שיש לו רגישות יותר נמוכה צריך משהו גדול יותר שיסעיר אותו ויוציא אותו מכליו.

לב בשר", הקב"ה לא נותן לנו לב כזה שלא ירגיש כלום, היה אפשר לעשות לנו לב כזה שלא יהיה לב בשר, אלא להיפר, לב כזה שיהיה חסין מכל התאוות ומכל השנאות והקטטות. בן אדם שמעקרים אותו מכל הצדדים אין לו תאוות עולם הזה ולא תאוות אחרות, עושים לו ניתוחים, ניתוח אחד במוח ועוד כמה ניתוחים בגוף ואז עוקרים ממנו את כל

**זה לא עובד כשמנסים
לשבור את היצר הרע...
הפתרון היחיד לבעיות
האדם הוא שכנגד האש
הרעה יש אש אחרת,
וכשיש אש אחרת -
נוצר איזשהו שינוי.**

היצר הרע ואת כל ענייני העולם הזה. ואז הוא נשאר במקומו, ובזה פותרים את העניין. מה שאני אומר הוא שהיו שחשבו שדבר כזה עובד אבל האמת היא שזה לא עובד, זה לא עובד לא כשמנסים לשבור את היצר הרע, ולא כשמנסים לשבור דבר אחר מבחוץ. הפתרון היחיד לבעיות האדם הוא שכנגד האש הרעה

אפשר לראות את הנקודה בהרבה מאוד תחומים. יש שני אופנים שבהם פותרים בעיות, זה נכון גם לגבי שאלות בגמרא, גם לגבי שאלות בפילוסופיה וגם לגבי שאלות בהוויות העולם - פתרון שלם של בעיה נעשה רק כאשר השאלה נפתרת מתוכה. ברגע שאני מנסה לפרק את השאלה ומנסה לשנות את מהותה ולהעמיד אותה בצורה אחרת - אזי יש לה פיתרון. אם אני מנסה לפתור בעיה בצורה חיצונית, בצורה כזו ובצורה אחרת - איני אלא דוחה את העניין. פתרון אמיתי לשאלה הוא פיתרון שמפרק אותה כך שהיא לא נשארת בגדר שאלה כלל. באותו אופן העניין של "באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה" הוא פתרון אמיתי של הבעיה גם של החורבן וגם של החטא. פיתרון שנעשה לא על ידי בריחה מהתחום של ההתלהבות וההתלהטות והכניסה הנפשית לדברים, אלא על ידי עשייה של כל אלה בתחום אחר. הסגולה נגד ה'אש הזרה' היא אש של קדושה. במסכת יומא, בסוף הפרק הראשון, ישנם כמה מיני אש: יש אש כזו ואש כזו, אש אוכלת אש שותה, והאש של הקב"ה שהיא אש אוכלת אש. יש אש שאוכלת עצים, יש אש שמלכת אבנים, יש אש שאוכלת אש, האש של הקב"ה היא אש כזו שאוכלת את האישים האחרות. המשמעות של "באש אתה עתיד לבנותה" היא שידלק משהו אחר, שתידלק אש חדשה שתשרוף את כל מיני האש האחרים. עוד ראייה לעניין הזה אפשר למצוא ביחזקאל. יחזקאל מנבא שלעתיד לבוא יהיה "ונתתי לכם

האומה, ובכל מקום שאני עושה בניין לעומת החורבן - אני בונה עוד משהו, בונה משהו מחדש, בונה חלק מסויים מהמקדש, כאן עוד אבן, עוד נדבך, עוד חלק מירושלים. זה נכון באופן כללי לגבי מהות ישראל.

אני רוצה לומר ביתר בוטות, אנשים באים לישיבות ללמוד תורה. כל אחד יש לו בוודאי את כל רצונותיו שלו ואת חלומותיו שלו. אבל צריכים לדעת שהבניין שצריך לבנות צריך להיות בתחום הזה ובהגדרה הזו של בניין באש. אם בונים עוד בניין אחד של חול או של עצים ואבנים - זה לא יחזיק

אם נביא איזו דוגמה מההיסטוריה. אנחנו מדברים על זה שהיה בית ראשון ובית שני. האמת היא שהבית השני עבר שינוי צורה גדול מאוד, בערך 70, 80 שנה לפני חורבנו הוא עבר שינוי עצום מבחינת גודל ומבחינת פאר, וזה היה בעצם הבניין של הורדוס. למעשה, מבחינה של המבנה, היינו צריכים לחשוב שהיה כבר בית המקדש השלישי - הבית של הורדוס. מפני שהורדוס השאיר מהבית שהיה קודם, היה רק מטבחים וקירות תמך. הוא בנה משהו לגמרי אחר, בגודל אחר ובפאר אחר. יש שאמרו שברור שבנו את הכול, אמנם לא בבת אחת לא הרסו את הבית, אלא בנו אותו ועשו אותו חתיכות והורידו חתיכות מהבית ושיקעו אותו בתוך הבניין החדש, לכן גם לקח כל כך הרבה זמן, ואולי גם לא נגמר בניינו עד החורבן ממש. מדוע אנחנו לא מתייחסים

יש אש אחרת, וכשיש אש אחרת - נוצר איזשהו שינוי.

איך בונים את הבית

נחזור לעניין שמובא שם בגמרא: בבמובן אחד, כל מה שעושים יהודים בכלל, בכל הדורות, (וככל שהדורות מתאחרים יותר אז בוודאי עושים את זה יותר) הוא עבודה אחת ארוכה שהמהות שלה היא בעצם לבנות את בית המקדש. אנחנו לא רק פועלי דיממא, אנחנו אנשים שבעצם עוסקים כולנו, אם בתפילה בתחינה ובבקשה, ובכל מה שאנחנו אומרים בין שהוא שייך ובין אם לא, אנחנו מרגישים במובן כולל מאוד שאנחנו לא במקום ובאופן הנכון. אנחנו נמצאים באיזשהו הבדל תהומי בין המהות הכללית למהות הפרטית שלנו. ואנחנו עושים תיקון או לפחות מנסים לעשות תיקון של העניין הזה. אנחנו מנסים לתקן ככל שאנחנו יכולים לעשות שתקיים העניין של "באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה".

הדבר הזה נכון באופן כללי לגבי הגדרת המהות היהודית במשך דורות רבים, שהיא אומרת את העניין הזה בצורה כזו או בצורה אחרת. אנחנו מתקיימים איכשהו, אנחנו ממשיכים את קיומנו באיזושהי צורה על מנת שלא לפסוק ולא לבטול מעצם החיוב, אבל יש לנו איזושהי מגמה ומטרה - אנחנו בונים בית שלישי. יש ביטוי בחז"ל שזוג שמתחתן בונה חורבה מחורבות ירושלים. אנחנו מרגישים שהעניין הזה של החורבן הוא דבר כללי שקשור למהות הכללית של

הכול בסדר, הכול כמנהגו נוהג, אז צריך לדעת שאותם הבתים כבר נחרבו מזמן. כל בית ישראל נשרף כבר. עכשיו הבניין שיכול להיבנות הוא בניין שנבנה באש, זה הבניין שאנחנו צריכים לבנות.

הדיון הזה של "אשו משום חיציו" קשור בדיוק לעניין הזה.

שלהבת עולה מאליה

כמו שכאשר אני מדליק אש, או כמו שאני יורה בקשת, כל מה שאני עושה אינו אלא הכנה. הדלקתי גפרור קטן, כמה אש תיווצר מזה? זה דבר שיימשך הלאה. כשאני מושך בקשת, אני רק עושה את חציה של הפעולה, הירייה אחר כך תפגע באיזשהו מקום. ואף על פי כן הנקודה הקובעת היא זה שאני מושך בקשת, הנקודה הקובעת היא בזה שאני מדליק את האש. זאת אומרת האדם שמדליק את האש הוא בעצם ממשיך את התקדמות האש הלאה. אם מישהו נכנס ללמוד, והוא נכנס ללמוד בגדר הזה שהוא מנסה להדליק את האש, אז יכול להיות שזה יקח הרבה מאוד זמן עד שמשוהו יתחמם, יש אנשים שזה קורה להם מהר מפני שהם אנשים של קש. זה גדלק מהר בראש חודש אלול וכשמגיע יום כיפור כל האש כבר כבתה. אם מדברים על בריות שאינם של קש ועל אש יותר גדולה ועל עניין יותר רציני וגדול אז זה לוקח הרבה יותר זמן, והתהליך הרבה יותר איטי וזה עניין של סבלנות. ליורה בקשת, כמו לזה שמדליק את האש, יש את אותו דבר: יש נקודה

לזה בתור בית שלישי? מפני שההבדל בין הבית שהיה קודם, הבית שבנו עולי בבל, לבית שהיה של הורדוס היה הבדל של כמה עצים ואבנים היו שם - זה הכול. אז נניח שבבית הקודם היו 500 טון בטון, ובבית של הורדוס היה 2000 טון בטון... לא רק שזה לא היה דבר חדש, מתברר שהבית הכאילו חדש גם לא עמד בפני העניין של חורבן באש. כמו שחורבן האש שרף את הבית הראשון שהיה בחלקו הגדול עצים, כך הוא שרף את הבית של הורדוס שהיה עשוי אבני גזית. בשביל שיהיה בית שלישי צריך שיהיה משהו אחר לגמרי.

לעניינו, אם אנשים בונים בניינים של יהדות שהם לא בניינים של אש אז היה חבל לבנות את זה. הבתים האלה כבר עלו באש, הבתים הללו, שהם הבתים שבונים אותם רק לשם איזשהו דבר, בקור גדול ובמתנות גדולה, ובחוסר עניין רב - הבתים הללו הם לא בתים של אמת. ההצדקה היחידה של המאמצים שלנו היא אם אנחנו בונים בניין של אש. המבחן אמיתי של האדם הוא האם בכל מה שהוא עושה הוא בונה בניין של אש, האם הוא יכול לבנות לבנים של אש, האם הוא יכול לבנות אבנים של אש, אם הוא לא יכול לעשות את זה אז הוא בעצם בונה את הבית שנחרב.

המצב הזה שאני עושה דברים באופן של: "טוב אפשר ככה ואפשר גם ככה", בשלום ובשלווה, באופן שאני נשאר בשלום עם עצמי, עם הבריות ועם העולם,

שתהא שלהבת עולה מאליה. יש לנו שתי חובות, החובה שלנו היא לדאוג לכך שהאש תבער, ולדאוג לה ככל שאנחנו יכולים לדאוג. אחר כך, אם אנחנו נעשה כראוי, יורדת אש מן השמיים. אנחנו לא יכולים לשבת ולחכות כצפרדעים ותבוא אש מן השמיים ותעשה איזה היפוך צורה, שנהפוך להיות מצפרדעים למלאכים. אם אנחנו לא נעבור לפחות את השלב הזה של הניסיון להיות בני אדם, שום דבר לא יקרה.

האם כל אחד שמושך בקשת מגיע בסוף לפגוע במטרה? האם כל אחד שמדליק את האש יוצר בעירה גדולה? לא תמיד. תלוי בחומר, תלוי בזמן, תלוי במאמץ שאדם משקיע. אם מישהו מכם ניסה פעם להדליק הוא יודע את זה: כשלוקחים בול עץ רטוב, שהוא גם בול עץ, והוא גם עבה וגם רטוב, ומנסים עכשיו להדליק אותו - זה לא שהוא לא יבער בסוף אבל זה יקח הרבה מאמץ והרבה זמן. יש דברים כאלה, שהם דברים רקובים והם מתלקחים מעצמם, יש להם התלקחות ספונטנית. אז אם מישהו מצפה שיום יבוא ופתאום שמיים ייפתחו לי ואז אש גדולה תלהט בי אז כדאי שידע שזו בוודאי תהיה אש כמו אש שנעשית כשמשאירים יותר מדי זבל במקום אחד. יש פה ודאי אחדים שיודעים את זה, שאסור להשאיר ערימה של קומפוסט יותר מדי זמן במקום אחד משום שהיא יכולה להתלקח. לפעמים זה מתרחש גם אצל בני אדם: מערימים עוד ועוד ערימות של דברים והעסק

של מאמץ שלא נותנת פירות מיד. אני צריך להמשיך כל זמן שאני עושה את המאמץ שלי ואינני יכול להרפות. זה אשו משום חיציו.

את אותו העניין יש בעניין המגורה של בית המקדש, היום הרי היארצייט של אהרון הכהן. בתורה כתוב במפורש שהתפקיד

אנחנו לא יכולים לשבת ולחכות כצפרדעים ותבוא אש מן השמיים ותעשה איזה היפוך צורה, שנהפוך להיות מצפרדעים למלאכים.

של הכהן הוא להדליק. הוא מדליק את האש הזה, הוא מדליק את האש הזו, הוא מדליק כל מיני אישים. אבל יש תמיד את החלק של העבודה, מהו חלקו של הכהן? אנחנו מצפים תמיד שתרד אש מן השמיים. גם באופן פרטי, וגם באופן כללי. אנחנו מצפים שיהיה "חומת אש אהיה לה" אנחנו מצפים שהקב"ה יצית את האש. אבל כמו שעושה הכהן, יש מצווה להביא את האש מן ההדיוט עד

מתלקח ומישהו עשוי לחשוב: "יופי, הייתה התלקחות גדולה, אש גדולה מלהטת" אבל למעשה מה שבווער הוא זבל בעלמא. אם מדברים על בעירה אמיתית אז צריך לדעת שזה עניין של מאמץ. צריך להיות איש שעוסק בזה כל הזמן ומתייגע, במאמץ רצוני, במאמץ מודע להידלק. אין אנחנו יכולים בשלב הראשון לצפות שתבוא אש מלמעלה, שידליקו אותי. אדם אומר: "אדרבה, אני מוכן, תדליקו אותי, אני מוכן לבעירה". קודם תתייבש, קודם תתנפץ שמה, צריכים לשבור הרבה דברים כדי שמשוה יוכל להידלק. צריכים לנפץ אותו, צריכים לייבש אותו ואז אפשר שהוא יידלק, אבל האדם צריך לעשות את העבודה.

איפה נמצא הקב"ה

יש דבר שאני רוצה לחזור עליו, דבר חשוב ודבר קטן. סיפרו שאחד הצדיקים היה מהלך בין אנשים ושואל אותם איפה נמצא הקב"ה? איפה נמצא הקב"ה? כולם היו עונים לו, כמקובל: הקב"ה נמצא בכל מקום. והוא בסוף ענה: אתם טועים, הקב"ה נמצא במקום שנותנים לו להיכנס... זה דבר שהוא רציני מאין כמוהו, אין בזה לא מילתא דבדיחותא ולא דבר אחר, יש עניין של שכינה שורה, בין בדבר גדול בין בדבר קטן וזה קורה רק כאשר נותנים לקב"ה להכנס. הקב"ה בדרך כלל, מעבר לזמנים מאוד מיוחדים, איננו עושה שינוי בתוך בני האדם שבא מבחוץ. שינוי שבא מבחוץ,

שינוי שכל כולו כפייה ושינוי מהות. מפני שאת האנשים האלה שכופים עליהם רק מבחוץ, את האנשים האלה הוא לא צריך, הוא יכול לעשות לו כך וכך מלאכים. לכן העולם שלנו עשוי על אלה שנותנים, אנחנו צריכים לתת לקב"ה להיכנס. ואם אני לא נותן לו להיכנס אז

זה דבר שהוא

רציני מאין כמוהו,

אין בזה לא מילתא

דבדיחותא ולא דבר

אחר, יש עניין של

שכינה שורה,

בין בדבר גדול

בין בדבר קטן

וזה קורה רק כאשר

נותנים לקב"ה להכנס.

הוא לא נכנס. בן אדם יכול ללכת לכל מקום וללמוד בכל מקום, מכל אדם, עד משה רבינו, וכמו שקרה לאבותינו, שזה גם כן היה בסביבות הימים הללו בחטא העגל, לא רק שאפשר לשמוע תורה מפי משה רבינו, אלא אפשר לשמוע תורה

גאולה אחרונה

אפשר להאריך הרבה ולדבר על החורבן, מה שאני רציתי לדבר עליו הוא לא על הנחמה שהיא בעצם ההבטחה של הקב"ה, רציתי לדבר על השלב שבין החורבן לבין הנחמה. השלב הזה שבן אדם אומר שהוא לא רוצה שיהיה עוד חורבן, יש שלב שבו בן אדם אומר שהוא רוצה להתחיל לבנות. מופיע בכל מיני מקומות ובכל מיני מדרשים, שמישיח נולד בתשעה באב. המשמעות של זה היא שמרגע שנחרב בית המקדש, מתחילה מחדש ציפייה חדשה, מתחילה עבודה חדשה, מתחיל משיח. מאותו רגע, ברגע הזה של החורבן כבר מתחילה עבודה לבנות גאולה יותר שלמה. ולמה מדברים דווקא על משיח? משום שכמו שמופיע בקינות, משה לא רצה בהתחלה לגאול את ישראל בגלל שהוא אמר: אני אגאל את ישראל ואחרי זה תבוא עוד גלות ועוד שיעבוד - אני רוצה להיות גואל אחרון, אני לא רוצה להיות רק גואל באמצע. במובן הזה, אחרי שנחרב הבית השני, אנחנו הגענו למסקנה, שאחרי זה אנחנו מוכרחים לעשות בית שלישי, בית של אש. אחרי העניין הזה אנחנו לא יכולים להרשות עוד חורבן ועוד חורבן ועוד חורבן, אלא אנחנו צריכים לבנות בית המקדש של אש. את בית המקדש של אש מתחילים לבנות מהרגע של החורבן עד לרגע הבנייה הסופית. בין שהוא בא מלמעלה באש ובין שהוא בא מלמטה באש, העבודה שלנו היא לעשות את ההכנה בשביל זה.

מפי הקב"ה, וגם זה לא עוזר. אם אני לא מוכן להכניס את הדברים בתוכי, אז זה לא חשוב אם יבואו בקולות וברקים ובאש מלמעלה. האש הזו מלמעלה איננה פועלת אלא אם יש כנגדה טפחיים או יותר מטפחיים של הכנה מלמטה.

כתוב "ואהי להם למקדש מעט", בתי כנסיות ובתי מדרשות הם מקדש מעט. זה לא בית מקדש גדול, זה בית מקדש קטן, ויש בו אותו דבר בעצמו. צריך לדעת וצריך לזכור: בתי המדרשות ובתי הכנסיות של עם ישראל בכללותו נחרבו. החורבן שאנחנו מדברים עליו הוא לא רק לא רק החורבן של מקדש ראשון ומקדש שני, אלא גם של בתי כנסיות ובתי מדרשות. כמו שאתם יודעים, רובו של עם ישראל לא רק בארץ, אלא בכל העולם כולו, רחוק מאוד מבתי הכנסת ובתי המדרש. בתי המדרש ובתי הכנסת שלנו נחרבו, הם נשרפו, הם נשרפו בכל מיני סוגים של אש, באש של הגויים ובאש זרה. האש שרפה את בתי המקדש הקטנים שלנו, אם מישוהו רוצה לבוא לבית המדרש, לבנות מקדש, ולו גם מקדש מעט - אז הנקודה המוכרחת היא שזה יבנה באותו דבר, "באש הצתה". באש הם נשרפו ורק באש הם יבנו. רק ככה הם יכולים להיבנות מחדש, אין להם שום אופן אחר שבו הם יבנו, ולא יהיו רק צללים חיוורים ונוטים למות של מה שהיה בעבר, שלא יחזיק ולא יעמוד. האש הזו לא יכולה לבוא מלמעלה, אנשים צריכים לדאוג לה ולעשות אותה בתוך עצמם.

שכינתא בגלותא

רשימה מתשעה באב

מראית העין הם, שכן נעשו בהסתר, ומשום כך אבלות עשויה כזו היא כאבל האמיתי - גילוי כוחות יסודיים ופנימיים. כי אותו מעשה נובע ממה שנתון בתוכנו פנימה. מדמים אנשים בנפשם רעיונות של "אינוס הטבע", שינוי המציאות. וכי שינוי וחדוש יש ממעשיהם? כל מעשה אינו אלא גילוי הפנימיים, גילוי הדברים שהיו מתחת לפני השטח, שהיו בבחינת הסתר והחבא, שייצאו החוצה ויתגלו בפועל לעין כל.

בכיה תקיעא בלבאי. בכייה מצויה ותקועה בלב, בכייה כללית - פנימית וגשמית, בכיית השכינה על חורבן-כל. ובכייה זו פירוריה ורסיסיה בכל אבל שבעולם הם מצויים. השכינה מייללת עם כל אדם שמח, עם כל איבר שנגדע, עם כל כאב ומכה, עם כל עלה שנקטף ממקומו. ובכייה כללית זו תקועה בלב, קיימת ומצויה. והתרגול והעשייה יש להם תפקיד - לגלות את הבכי הפנימי, את הכאב הכללי של העולם, ואת הכאב המופרט של האומה, שיתגלו.

משל למה הדבר דומה - ליתום שמתו עליו אביו ואמו בעודו רך, והרי כל ימיו ייסורים ומכאובים, ייסורי חוסר

בס"ד, אלף שמונה מאות תשעים ושש לחורבן... מהרה ייבנה הבית

יום של אבלות

האפשר להקדיש מקום וזמן לאבלות? היש טעם בקביעת מועדים "להיות עצובים"? ופתרון יש לדבר - מתוך הניסיון אכן אפשר הדבר שייעשה.

מהי התועלת שבדבר? - הווה אומר "להעיר ולעורר". אפשר להעיר את האהבה, אפשר להעיר את השמחה - ואת האבלות - עד שתתגלה מעומק מהותה.

האין זו אבלות עשויה? בוודאי, עשויה, אך לא מעושה.

ואין להתרעם על הדברים העשויים. כלל חיינו, הרגשותינו, אהבותינו, שנאותינו ורגשינו - כולם עשויים, ואין זה פוגע באמיתותם. הילד למד - מן הניסיון ומתוך אמירה - מי היא אמו, לומד לחבבה, להעריכה, לאהבה, והריוה מתאבל על חסרונה, וכל אלה דברים עשויים. עשויים - משום שה"טבע" עצמו, הדברים שאינם עשויים, אינם קיימים בעצם כלל.

ופועלת בתוך חייו כולם, בכל כאב מכאביו. ורק זמן יוכל לגלות לו את ההעדר ואת הכאב עד כדי תחושה.

"יתומים היינו ואין אב", וביום השנה אומרים אנו מעין צידוק הדין על מה שנעדר מאתנו. בקטנות אין אנו מבינים; עם הגדלות יכולים אנו להרגיש משהו. ועדיין נדרש ממנו להעמיק ולחשוב כדי להבין את כאב היתמות המחלחל בכל מסגרת החיים.

שכינתא בגלותא. אמותינו כאלמנות, כאלמנה ולא אלמנה. כאישה שהלך בעלה למדינת הים ועתיד לשוב. למדינת הים דווקא, למרחקים, כאשר הבעל עתיד לבוא, אך מתי? מתי? כשיום אחד לפני שיבוא עדיין נשארת אותה מועקה, אותה הרגשה של חיסרון והעדר נשארת כמות שהייתה. ויש כמובן הבטחה, אך לעומתה עומדת מציאותו של החיסרון, של ההעדר, של שכינתא בגלותא. מלך עלוב, והעליבות ניכרת ביתר שאת במיוחד אצל בני פלטין של מלך. דווקא אלה הממליכים אותו - הם החפצים לראותו מולך, הם האבלים עלבון עליבותו.

אָם, ייסורי חוסר אב. וכי מבין היתום בדבר? וכי יודע יתום זה מהותם של הייסורים הללו? שהרי יתום עני זה

**בכייה מצויה ותקועה
בלב, בכייה כללית
- פנימית ונשמית,
בכיית השכינה על
חורבן-כל. ובכייה
זו פירוריה ורסיסה
בכל אבל שבעולם
הם מצויים. השכינה
מייללת עם כל אדם
שמה, עם כל איבר
שנגדע, עם כל כאב
ומכה, עם כל עצה
שנקטף ממקומו.**

אף לא זכה להרגיש מציאותם, וכיצד יחוש בהעדרם? ויעברו ימים רבים עד שיגדל ויבין, עד שיוכל לחוש עד היכן הדברים מגיעים, ויום אחד גועה הוא בבכי - "יתום אני". שהרי יתמותו קיימת

י"ז אב - יום השנה להסתלקות הרב

שלושה מעגלים

מאמר של הרב

ועולם אחר אנו אמורים להתרחק ממנו. מבחינה זו שני התחומים הללו לא רק נבדלים באופן בולט זה מזה, אלא גם מוגדרים היטב, כל אחד בתחומו. התחום השלישי, שמבחינת ההיקף שלו - בין מבחינת המקום, הזמן וההתעסקות - אולי גדול משניהם, הוא העולם שבצד מסוים אין לו הגדרה שלמה משל עצמו. מותר משמעו תחום שבני אדם יכולים להיות בו, ברב או במעט. וכיוצא בו כשאנו קוראים לזה חולין, אף אם קוראים לזה קליפת נגה, עדיין אנחנו מדברים על תחום שרוב בני האדם נמצאים בו רוב ימיהם, רוב זמנם. העולמות המוגדרים של המצווה והאיסור מתוחמים לא רק בהגדרותיהם, אלא גם בהתייחסות. העולם של המצווה הוא עולם שאנחנו אמורים להיות בו ככל האפשר, והעולם של האיסור או של הטומאה הוא עולם שאנחנו צריכים להתרחק ממנו ככל האפשר. וכמובן ההתייחסות הראויה בנפש היא חד-משמעית, בין לצד זה או

בתפיסתה של היהדות יש בתוך העולם שלושה תחומים נבדלים, שאפשר לראותם משני צדדים: הצד ההלכתי והצד הרוחני. בצד ההלכתי יש בעולם היהודי מעגל אחד שהוא מעגל המצווה: הדברים שצריך לעשות, הדברים שצריך לחיות אתם. יש תחום אחר שהוא תחום החולין או תחום ההיתר, והצד השלישי הוא תחום האיסור, שמבחינת ההלכה כל דבר שבעולם נכנס תחת אחת מהדרגות הללו.

כשדנים באותו נושא אפשר לדבר עליו גם באופן אחר, במונחים יותר רוחניים. יש העולם של הקדושה, העולם של החולין - שבלשון יותר קבלית נקרא העולם של קליפת נגה - והעולם של הטומאה. ברור שיש חלוקה, הפרדה, מסוימת וברורה בין העולם של הקדושה והעולם של הטומאה, כמו שיש הבדלה ברורה בין העולם של המצווה לעולם של האיסור. עולם אחד אנו מצווים להיות בו,

בו מספיק תשובות לשאלות. בעולם של דורות לא רבים לפנינו, כשעולם החולין של אדם היה בנוי על עיסוק אחד שבכל היום כולו, בין שהוא אדם שעובד את האדמה או שהוא עוסק במסחר, הרי בגלל החדגוניות של העיסוקים הללו עולם החולין היה מציאות, אבל לא אתגר. ככל שהעולם נעשה מרווח יותר, פתוח יותר ורבגוני יותר, מתרבות השאלות שהן לא רק מכניות וטכניות, אלא גם השאלות של מה יש לעשות או מה ראוי לעשות בתוך הדברים האלה. יש אפשרויות שונות שעומדות בפני כל אדם, אולי יותר משהיו בעבר, ופחות הוראות מה הוא צריך לעשות בכל זמן נתון. לאיש שמשכים ועובד כל היום בחרישת האדמה יש, אולי, פה ושם דברים שבהם הוא יכול להיתקל, במצווה או באיסור; אבל בימינו, כשאדם עושה דברים בעולם, וצריך להכריע הכרעות, קטנות וגדולות, שיש לו באופן חיצוני יותר חופש, יכול אדם שינסח את טענותיו בצורה אחרת, בצורה חדשה, שמסתבר שמה שמפריע לנו הוא לא ריבוי המצוות אלא מיעוטן. היינו אולי מרגישים נוח יותר אם ביותר תחומים של חיינו הייתה לנו איזושהי הדרכה מה הדרך הראויה ללכת בה, ומה הם הדברים שצריך להימנע מהם. בתוך מערכת היחסים של ימינו, שיש בה יותר אנשים, יותר סוגים של התייחסות לאנשים שונים, אין אנחנו יודעים מה צריך לעשות לגבי השאלות שאנחנו נתקלים בהן. מתברר שתרי"ג מצוות ממלאות חיים מסוג מצומצם יותר. יכול אדם אחד לעמוד מול מחשב אחד, ולראות בו שפע כזה של דברים

לצד זה. לעומת זאת התחום שבאמצע הוא באמת, לגבי רוב בני האדם, העולם שבו הם חיים, ולכאורה הוא הוויה חסרת תוכן לעצמה. מותר פירושו שזה עולם שאיננו קשור לשום דבר רע, ("אסור"), אבל גם איננו קשור באיזשהו צד של טוב, של מצווה.

העולם של הקדושה והמצוות ביהדות הוא עולם מלא ומסועף, שהרי מצוות ואיסורים אינם מתקיימים רק בתחום מסוים אחד, אלא בכל דבר שבו אדם עושה בו או שווה בו, שהרי מצוות או עבירות שייכות בכל תחום מתחומי החיים: באכילה ובשתייה, בעבודה ובפרנסה, ואפילו בבילוי זמן בלבד. בוודאי יש אנשים שמרגישים - לא בהכרח אומרים דבר זה - שהעולם הזה של מצווה ואיסור הוא עצום בהיקפו, שהרי אין סוג של דבר בחיים שלא יוכל להיקשר לצד מסוים של מצווה או של עבירה. מאידך, השהות בתוך העולם של ההיתר או של החולין - לא רק לגבי אנשים מיוחדים במעלתם, אלא גם לגבי אנשים אחרים - מעלה אולי אמירה פרדוקסאלית. מצד אחד אנחנו משופעים בריבוי גדול של מצוות, וגם במניין גדול עוד יותר של עבירות; אבל בהיותנו מצויים בתוך העולם של ההיתר, לא פעם אנו מצפים לאיזושהי הדרכה והוראה. יכול אדם לומר, לפחות בתור הרגשה פרטית, שיש במציאות יותר מדי מצוות ועבירות, ומאידך, שבו אדם חי בתוך העולם של חולין - וביתר שאת כשהוא חי בעולם החולין המודרני יותר, שהוא מלא דברים, מלא ריגושים, מלא בעיות - בלי שיהיו

אינו עוד כדי להתגבר על פיתוייה של העבירה, אינו עוד כדי לנצח בתוך עצמו את הגורמים המחלישים את הקדושה ומפילים את האדם אל התחום האפל. בתוך המציאות של הזמנים המתחדשים מתגבר והולך כוחו של עולם הביניים, והרבה פעמים מאבקו הפנימי של אדם אינו עוד ביחסים בין הטוב והרע, אלא ביחסים בין הקדושה לבין הסתם. יש

**בתוך המציאות של
הזמנים המתחדשים
מתגבר והולך כוחו
של עולם הביניים,
והרבה פעמים מאבקו
הפנימי של אדם אינו
עוד ביחסים בין הטוב
והרע, אלא ביחסים בין
הקדושה לבין הסתם...**

עכשיו מאבק חדש לא בין אכילת בשר כשר לבין אכילת בשר טריפה, אלא במקום שהכשר יכול להיות עם הידורי הכשרות, והוא עדיין פותח פתח של כניסה לעולם של דברים המותרים ועוד דברים המותרים שאין בהם עוד סממן

שהמצוות והעבירות לא מתייחסות אליהם במישרין. גם אם אנחנו עושים את חובתנו במצוות ונמנעים מעבירות, אנחנו עומדים בפני עולם חולין שגדל והולך, ולצורך עצמנו היינו רוצים נתיבות ללכת בהן. הנבואה לגבי הזמנים בעתיד של "אזניך תשמענה דבר מאחוריך: זה הדרך תלכו בה כי תאמינו וכי תשמאלו" (מקור?), שמסתבר שבעולם ההווה, ומי יודע מה ביחס לעולם העתיד, אנחנו זקוקים יותר לאמירה כזאת, שאולי משכבר הימים, בעולם מוגדר, מסווג ומצומצם יותר, היו התחומים של מה שהוא אפשרי הרבה יותר מצומצמים, ודי היה לנו בדיברות העתיקות כדי לכון אותנו בדרכנו. כשאנחנו נמצאים בתוך עולם שבאופן מסוים גדל והתרחב, גם מבחינה רוחנית גם מבחינת מקום גם מבחינת זמן, אין הדיברות הישנות מספקות את כל צרכנו, ואנחנו מתחבטים בהן ואולי יוצרים בתוכנו יותר נזירות ויותר אובססיות משהיו לנו בעבר.

במובן מסוים, לפני שנים המאבק המתמיד שבתוך נפש האדם בין טוב לרע, בין אור לחושך, היה בעצם הביטוי של הניגוד והמאבק שבין הקדושה והטומאה. כפי שהכל יודעים, המאבק הזה אינו פשוט, וכבר כתבו ספרים רבים על המורכבות של המאבק הפנימי הזה. ואולם בדורות האחרונים מתברר שהמאבק הפשוט-לכאורה שבעבר בין הטוב והרע נעשה סבך יותר, בגלל התחום הגדל והולך של העולם האפור, מבחינה זו, של החולין. מאבק הנפש

מקור לממון, אלא עולם שיש לו קסם משלו, שהוא מצד אחד נקי מסממנים של איסור, ומהצד השני אין בו שום צד של קדושה. דבר זה איננו רק מסימניה של חברת רווחה, אלא של חברה, של הוויה אנושית, שיש לה עולם שלישי שאינו איסור ואינו טומאה, ומאידך אין לו קשר מהותי לשום דבר שבקדושה. ויש עולמות מרובים כאלה שנפתחים יותר ויותר. יש התמכרות למוסיקה, התמכרות לאמנות, יש התמכרות גם למלאכת יצירה שיכולה להיות במחשבים או באדריכלות, שיוצרת בעצם עולם שלם וגדול שמצד הגדרתו הוא העולם שבאמצע - מציאות שלישית שיכולה להיות רבת משמעות לאו דווקא מבחינה כלכלית, אלא כעולם של עונג וכעולם של מחשבה, כעולם של עיסוק בכל מיני עבודה שנותנים סיפוק כשלעצמם. כל העולמות הללו הם מציאות שאיננה חדשה באופן מהותי, אבל רבת עוצמה הרבה מבחינת ההוויה האנושית. במובן מסוים האדם שתוהה על הגדרת עצמו ועל מהות עצמו יכול לראות שהמאבק בתוכו הוא הרבה פחות המאבק מול הרע, שהאדם יכול לעקוף אותו או לא להתנגש בו בכל פעם. ולעומת זאת יש לו עולם אחר, שהוא מהרבה בחינות עולם עם הרבה רוחניות, לפעמים רוחניות על סף הפולחן, ושבעצם המאבק הפנימי שלו נעשה בין שני העולמות הללו: בין העולם המוגדר של הקדוש, המצווה, החובה, לבין העולם הפתוח, שבפירוש איננו טמא ופסול, של מציאות חדשה, הוויה חדשה. עולם הפיתויים הגדול הזה

של קדושה, אלא הם הכוח והתאוה של עולם החולין כשלעצמו. (דוגמה? אולי למחוק: כשלפני אדם עמדה הברירה אם לאכול את פתו הכשרה המצומצמת או לאכול את הטריפה, היה זה מאבק מסוג אחד. עכשיו יש המסעדה הכשרה למהדרין שהיא, מבחינה פורמאלית, היתר גמור, אבל היא גם מצד אחר פיתוי גדול והשתקעות בעולם שפורמאלית איננו אסור, ובוודאי איננו מצווה). הבעיה הזו, שלפעמים היא תוצאה של דברים פשוטים כגון רווחה כלכלית, פותחים בפני האדם מין מערכה שיש בה שלוש נקודות מוקד. הדבר הזה שונה ממה שמדבר הרמב"ן על המושג "נבל ברשות התורה", שהוא אדם שאינו עושה עבירה מוגדרת כלשהי, ואף על פי כן הוא יכול להיות, במובן הפנימי, זולל וסובא, שאין בתוכו הרבה מקום לדברים שבקדושה. אולם יש מקום לדבר לא על בן אדם שהוא שטוף בתאוות אכילה ושתייה, אלא על מה שהיינו יכולים לכתוב בשם אדם מן היישוב, שעכשיו יש לו גם עולם שלם של מושגים על יין טוב, על מאכל מעדנים, וכיוצא בהם, שכל אלה הם רק הוויה בתוך העולם השלישי, שאין בו שום איסור וגם אין בו קדושה, שהוא מבחינה זו ניטרלי לגמרי. המאכל והמשקה כחלקים של העולם השלישי, עולם החולין הזה, הם בצד מסוים לא דגמים אופייניים לחייו של כל אדם, אבל הם רק משל לעולם שלם של דברים מאותו סוג. ולדוגמה, האדם בזמננו יכול למצוא בעבודת החולין שמשמשת לפרנסה לא רק אמצעי מוגדר של

של החולין בתומתם, שאין בהם בעצם שום פגם מהותי רוחני ומוסרי, מלבד היותם חולין, הוא לפעמים נעשה בפועל העולם שבו באמת מתרחשת המלחמה הגדולה באדם. אנשים שהולכים להתבונן ולחיות ולחוות את החוויות של הטבע: ההרים הגבוהים, הימים הגועשים, האיים השלווים, אינם נמצאים עכשיו בתוך המאבק הראשוני של טוב ורע, אלא בתוך המאבק בין הדברים שבהם יש צד מובחן, מובהק, של הקדוש, והצד הגדול, המטושטש, של מה שאיננו פסול ואיננו טמא, ועם זאת הוא בלתי קדוש - רק משום שאין בו, כשלעצמו, צד של קדושה. מי שהולך ומטפס לשם הנאה בהרי האלפים נמצא, בעצם, בתוך עולם כזה שהוא לא רק חוויה בלתי מוגדרת, אלא חוויה שיש לה עומק ושיכולה להיות בה התלהבות; ועם זאת היא איננה שייכת לעולם שבקדושה. דרך משל, האדם שעובד יום שלם מתוך יגיעה ומשום הצורך לספק את צרכיו, בעולם של מתמטיקה נמצא במהותו באותה דרגה שאחד מאבות אבותיו היה עובד יום שלם בשדה. אבל יש גם אדם אחר שגם אם הוא יכול להצדיק את עצמו פורמלית שהוא עוסק במלאכה, שהוא עובד לשם פרנסתו, אבל הוא שואב מידה רבה של סיפוק והנאה מעצם העבודה הזו - איש כזה נמצא בתוך העולם השלישי, שאיננו עולם של רע, אבל גם איננו עולם קדוש.

הבעיה הבסיסית הזו איננה חדשה לגמרי: במובן מסוים היא הייתה יכולה להיות קיימת גם דורות רבים בעבר, שהרי גם

בעבר ידעו לדבר על כך שמושג הטוב כולל בתוכו גם את הטוב המהותי, גם את הטוב המועיל וגם את הטוב הערבי. מבחינת העולם היהודי לא היה, בהיקף הגדול, ניסיון להוציא (לנסות לשלול) למשל את נקודת הערבות מתוך הדברים של הטוב, או להוציא את החלק של המועיל. להפך: אנחנו מוצאים בברכה כמו ברכת התורה את הביטוי "הערב נא ה' אליקינו את דברי תורתך בפינו", שאנו מבקשים שדברי התורה לא רק יהיו קדושים ויפים לנפשנו, אלא גם ערבים לנו מבחינה אנושית. וכיוצא בו בענייני מצווה היה תמיד אלמנט שאולי לא היה מרכזי, של הגוי שבמצווה, או העריבות שבמאכלי השבת. משום כך אנחנו יכולים לראות איזשהו פתח לפתרון של הבעיות הללו בהיקף גדול יותר. כשם שברור לנו שהטוב והישר והקדוש אין שום חובה שיהיו מלווים בכיעור, בכאב, או בעליבות, והם יכולים, ואולי אמורים, להיות כלולים ככל האפשר מכל הצדדים השונים שיש בטוב, שמשוהו יפה או משהו מעניין, מה שמושך את הלב, איננו פגם בדברים קדושים אלא מעין השלמה והוספה להם. ולפיכך, אף על פי שדיברו מצד אחד על זה ש"יאה עניות לישראל" ש"ייסורים ממרקים", ושאדם לומד תורה "פת במלח תאכל ועל הארץ תישן", מכל מקום אלה אינן נקודות מטרה או נקודות כיוון. בוודאי יש בהן הגדרה של העדפה של הקדוש והטהור והנעלה גם כשאין בהם שום צדדים אחרים של סיפוק הגוף או הנפש, אבל כל אלה אינם מגדירים את העולם של הקדושה כעולם של סבל.

בלי שיבוא העירוב של התכונות השונות בין העולמות של הטוב והרע. התיקון של חטא עץ הדעת, שהוא מצד אחד עולם של ייסורים וכאבים, הוא גם עולם של תיקון מתמיד. גם אם האדמה מצמיחה קוץ ודרדר, האדם לא רק יכול אלא גם מצווה להצמיח בה חיטה ושעורה. וניתן לאדם הכוח להיות יוצר ומשנה דברים, ומתוך כך לעשות את המציאות השבורה מציאות שלמה יותר. כדברי ר' עקיבא: האדם יכול, ואולי מצווה, לעשות מפירות האדמה הגולמיים גלוסקאות, ממני עשבים הצומחים בארץ לעשות בגדים, כך שאם מסתכלים לא רק בתבנית של עולם בתחילתו, אלא במבנה הכולל של "וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד", שה"טוב מאוד" הזה הוא בתחום האפשרות של המציאות. יותר מזה, אולי מתפקידו של האדם להעיר אותו ולעורר אותו.

בתוך המציאות הראשונית של האדם ניתן לו עולם של טוב ורע, עולם שבו הוא מצווה ללכת אל הטוב ולהתרחק מהרע. אבל גם ניתן לו עולם שלם שגם הוא יש עליו חובה "לעבדה ולשמרה". שמה שנקרא, על דרך הסוד, "בירור הניצוצות" ו"העלאת הניצוצות" הוא עבודה מתמדת - להוציא מן המציאות הניטרלית את חלקי הרע ולעשות אותה הוויה של טוב, ואם לאמר זאת כדברי הכתוב, "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע", וכיוצא בו - "החיים והמוות נתתי לפניך הברכה והקללה, ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך".

בראייה של הדברים אפילו בספר תולדות אדם מראשיתו, נראה שראשית הבריה בגויה בזה שצד הטוב הוא לא רק צד הטוב, אלא הוא כולל בתוכו את כל המעלות,

"בירור הניצוצות" ו"העלאת הניצוצות" הוא עבודה מתמדת - להוציא מן המציאות הניטרלית את חלקי הרע ולעשות אותה הוויה של טוב

וצד הרע הוא זה שמכיל את כל הפגמים. אנחנו אומרים ששירת הכלים בעולמות עליונים וחטא עץ הדעת בעולמות תחתונים הם אלה שבלבלו את הדברים, שהתכונות השונות, ממעלות הטוב, נפלו אל מה שנקרא עולמות הקליפות, אבל כל זה הוא נפילה וירידה. וכפי שרוב חכמינו חושבים, פרי עץ הדעת נמנע מן האדם לפי שעה, לא לנצח. שחטאו של אדם היה לאכול את הפרי בעודנו בוסר. ולכן הפרי הכיל כמה וכמה מעלות של יופי ושל פיתוי, ואם היה הזוג האנושי הראשון גובר על הפיתוי, היה זוכה לקבל גם את הדעת, ואת כל פירותיה, בשלמות,

ולהגדיר את חיינו כמאבק להתייחס מתחילה את הדברים של הסתמי, שפירושם הדברים שיש בהם הטוב והמועיל והטוב הערב, ולנסות להתייחס אליהם גם כטוב המצווה, כטוב המצווה (metzuveh, mitzvah). קל יותר, עדיין, להפוך סעודות רבות לסעודה של מצווה. בתחומים אחרים לא תמיד אנחנו יודעים

**"ועשית הישר והטוב"
הרי זה ציווי לאו
דווקא לקיים את
המצוות, אלא לעשות
את הדברים בתחום
הניטראלי, לשים בו
את הישר והטוב.**

איך להפוך את הדברים שיש בהם מידת הטוב ומידת המרומם, מידת הערב ומידת המעולה, איך אפשר לשנות אותם ולהפוך אותם לדברים שבהם כל מעשינו יהפכו להיות עשייה של מצווה, שכל מחשבותינו יהיו מחשבה של קדושה. והיא דרך ארוכה של לנסות לראות את הקודש שיש בחול, לראות את דבר ה' מדבר מתוך השמים, לראות שהקב"ה מחייך אלינו מתוך המנגינה, בכל מקום, בכל זמן.

לאמור: אם מסענו בתוך החיים ובתוך ההיסטוריה, שהוא לברר את הטוב מהרע, ובמובן מסוים להמית את הרע על ידי שאנחנו מוציאים ממנו את כל נקודות האור שבו, להעלות את הטוב שאנחנו מוסיפים לו נקודות אור מבחוץ, כלומר: מעבר למעברנו בתוך העולם של הטוב והרע יש לנו עוד מסלול אחד, והוא המסלול שאנחנו היינו רוצים שהטוב יכבוש את הרע, והכיבוש הזה הוא בעצם עומד על מבנה גדול אחד: אנחנו איננו יכולים לעשות את המצוות קדושות יותר, ואין אנחנו יכולים לעשות את העבירות גרועות יותר, שבצד מסוים אנחנו עומדים כאן מול הגבולות המוגדרים של הדברים כמות שהם ביסודם, אבל יש לנו עדיין התחום הגדול של הסתמיות, של מה שאיננו מצווה ואיננו עבירה, ובתוך התחום הזה יש לנו אתגר: באיזו מידה אנחנו יכולים לעשות את הסתמי קדוש יותר, לאמור: שלא להשאיר אותו בגדר של דבר שאין לו כיוון, אלא לתת לו יותר הנחיה וכיוון, שכאשר אנחנו מצווים על "ועשית הישר והטוב" הרי זה ציווי לאו דווקא לקיים את המצוות, אלא לעשות את הדברים בתחום הניטראלי, לשים בו את הישר והטוב. במובן הקוסמי זהו סוג של מלחמה שבה אנחנו אמורים להיות "צבאות ה'", שמוסיפות בכל פעם עוד ניצוץ של קדושה ועוד ניצוץ של קדושה קודם כל שנמצא בתוך הסתמי. כמשל לדבר אנחנו יכולים לומר שהיה נאה לנו שלא רק נוכל לחלק בין סעודה כשרה לסעודה טמאה, אלא להפוך את כל סעודותינו לסעודה של מצווה, לחשוב

לאו דווקא רשימה

שאדם נכשל בשותפים רעים או רמאים, שמרוששים אותו ומשאירים אותו חסר אונים; כל הדברים הללו עשויים לקרות, ואכן - הם קורים מפעם לפעם. אולם הרבה פעמים הסיבה האמיתית שבעל החלומות נשאר רק באותה דרגה של בעל חלומות, של מי שהיה יכול לעשות דברים, תלויה בו-עצמו, באישיותו-שלו. לעתים תלוי הדבר בחולשת כוח-הרצון.

קל לחלום חלומות, לפעמים גם נעים לחלום חלומות. אלא שכל דבר דורש גם מאמץ מסוים, התגברות על מכשולים, ופעמים שכוח הרצון אינו עומד בשום יחס לחלום. ומשום כך נשאר אותו אדם בגדר חולם, ורצייתו - בגדר משאלת-לב בלבד.

פעמים שהדבר תלוי בחוסר יכולת של התמדה: אדם איננו יכול להתרכז בכל נושא מעבר לזמן קצר ומוגבל. וכאשר עובר אותו זמן של התלהבות ראשונית, מייד נמוגה גם היכולת לעשות דבר-מה. ומאחר שכמעט כל הישג שאדם יכול להשיג בעולם דורש התמדה מסוימת ועבודה בו, מי שאינו יכול להתמיד איננו יכול להגיע להישגים מעבר לאותם הדברים שניתנים להיעשות בהבזקים קצרים, שאינם דורשים הכנה מרובה קודם לכן.

עומד לו אדם צעיר ומדבר על תכניותיו: אני רוצה, אני מתכנן, אני מייעד את עצמי לעשות. והאיש הזה הוא איש בעל כישורים, בעל כשרונות, והוא בהחלט מסוגל לעשות כל אחד מהדברים הללו שהוא רוצה ומתכוון לעשותם. ובהזדמנות פוגשים את האיש הזה לאחר שנים, מבוגר, מהוה, מטושטש מעט, שנשאר בערך באותו מקום בו היה לפני שנים. אף אחד מהדברים שרצה לעשות לא הגיע לידי הגשמה. אף אחת מן התכניות לא הביאה פרות. בשלב מסוים בחייו הוא עדיין מדבר כמו שדיבר קודם: אני רוצה, אני מתכנן, אני מתכוון לעשות. בשלב מאוחר יותר הוא מדבר על מזלו הרע, על שונאים, על אשתו המרשעת, שכל אלה מנעו ממנו להגשים את חלומותיו. והאיש הוא אותו איש עצמו, אותם הכישורים שהיו בו עדיין נשארו קיימים, לפעמים קצת ניטשטשו או נמעכו עם הזמן; אבל בעיקר - אדם שיכול להיות נבון, נחמד, סימפאטי, שלא הגיע לשום דבר, שלא הגשים שום דבר.

עתים יש למצב כזה סיבות אובייקטיביות: אדם שנקלע לתוך מלחמה, שטלטלה אותו ומנעה ממנו לעשות דברים; מי שאסון משפחתי פגע בו, ופעמים - הרס אותו מבחינה נפשית או כספית; פעמים

אלא שיש אנשים שיש להם מידה ניכרת של כוח רצון, שניכר בתוך מעשיהם, ויש להם גם יכולת להתמיד בדבר זמן מסוים. ואף-על-פי כן הם ממשיכים את חייהם, כשם שהם גומרים אותם, כמערכת של רסיסים, שכל אחד מהם היה יכול להיות חלק מדבר גדול, ואינו אלא רסיס, פתח, הוראה ליכולתו של האדם, לפוטנציאל שלו, ולדבר המונע אותו מתוכו לעשותו. והסיבה לכך היא תכונת נפש מסוימת, שאפשר לקרוא לה האופי של "לאו דווקא".

איש ה"לאו דווקא" חולם דברים, אפילו רוצה בהם, ולא פעם - גם ניגש לעשותם, ואף ממשיך בכך במשך זמן מסוים. אלא שמה שמונע ממנו להביא דברים לידי השלמה, להביא את עצמו להגיע לכלל הישג משמעותי, הוא משום שכל דבר ודבר שהוא רוצה בו הוא "לאו דווקא". הוא רוצה בדבר מסוים, הוא מוכן לעבוד כדי להשיג אותו, אלא שהרצון הזה איננו ממוקד ואיננו מרוכז. אם יעלה בידו הדבר - מה טוב; ואם לא - הרי בעצם הדברים הוא רוצה, אבל לאו דווקא דבר זה. הוא רצה להיות איש מדע, והלך למקום הנכון, והחל בלימודים; הוא רוצה מספיק ומוכשר מספיק כדי להמשיך ולהתקדם בכיוון הזה, שלכאורה בחר לעצמו. אלא שבחירה זו מעיקרה לא הייתה בחירה בדבר מסוים, במטרה מסוימת זו דווקא; ולכן, משום שיקולים אחרים, שיקולים חיצוניים של לחץ כלכלי, או מפני רצון להיטיב את מצבו, הוא מחליט שלא יהיה איש מדע אלא דווקא רואה חשבון. ושוב:

הוא רוצה בכך, עובד על כך, ומתחיל ללכת בכיוון מסוים. אלא שגם רצייה זו אינה רצייה של דווקא. אין שום כורח פנימי או מטרה ממוקדת המחייבת אותו להגיע לנקודה זו דווקא. ומשום כן, כאשר מתארע מאורע מסוים - חיצוני או פנימי - הוא באותה קלות שהתחיל בדבר מסוים גם זונח אותו, ואפילו אינו מצטער על כך במיוחד, משום שהוא לא רצה דווקא להיות רואה חשבון. זו הייתה אפשרות, ואפילו אפשרות שבחר בה; אלא שהבחירה הייתה מתוך הקלות, מתוך שהוא יכול להיות דבר, יכול לעשות מספר מסוים של דברים, אבל הוא יכול גם להיות ולעשות דברים אחרים, משום שאין לו, בעצם, לא סיבה פנימית ולא מטרה אחרת המחייבת אותו מתוכו להגיע לדברים. הוא יכול לעשות אותם, אבל לאו דווקא אלה. משום כך בהחלט ייתכן שהוא, בתוך הטלטולים של המציאות, של מגוון אפשרויות הפתוחות לפניו ושל הלחצים הפועלים עליו, יגמור, ימשיך במשך שנים להיות מנהל חשבונות מדרגה שנייה.

כיוצא בזה, יושב לו בחר בשיבה ורוצה להיות למדן. ויש לו כשרונות, ויש לו גם יכולת פנימית לשבת וללמוד. הוא רוצה בכך, אבל לאו דווקא בדבר הזה. זוהי אפשרות, שכעת הוא בוחר בה מטעם כלשהו, משום שהיא אחד מן הדברים שהוא יכול ורוצה לעשות. ובשלב מסוים יכול לעלות בדעתו שהוא רוצה להקדיש את חייו לאו דווקא ללימוד אינטלקטואלי אלא לתיקון מידות נפשו: להיות צדיק,

לא רק לבחירה של משקה קל לשעה קצרה, אלא בעצם גם לגבי כל הרציות והמטרות של חייו.

ההתייחסות הזו של "לאו דווקא" היא נורמאלית, טבעית, לגבי חלק גדול של החיים. אין סתם אדם מאבד את זמנו ואת מזגו בבחירה או ברדיפה אחרי דברים קלי-ערך, שבעצם אינם משנים. קפה או תה, כורסה כחולה או כורסה ירוקה, וכל כיוצא באלה, אינם מן הדברים שאדם עומד דווקא עליהם. אלא שהאיש של ה"לאו דווקא" עובר הרבה מעבר לגבולות של ההתייחסות אל הטריביאלי, ומגיע באותה התייחסות עצמה לגבי חייו כולם, שבהם כל הדברים, כל המטרות, כל הרציות - ובכלל אלה גם הדברים שהוא באמת (לפחות בשלב מסוים) רוצה בהם וחולם עליהם אינם אלא בגדר של "לאו דווקא", יכול להיות כך ויכול להיות גם אחרת לגמרי, וגם זה יהיה טוב.

ודאי שלעומת קיצוניות זו מצויה גם הקיצוניות האחרת, של האיש שלגבי דברים מסוימים הוא דווקא, שרצונו בדבר מסוים יכול להיות רעיון כפייה שאיננו מניח לו רגע, ואינו נותן לו רגיעה עד שיגיע להגשמתו. דבר מסוים, שנקבע בדעתו, הוא בשבילו כל העולם כולו, והוא ימשיך וירדוף אותו וינסה להגיע אליו בכל דרך אפשרית, בכל מאמץ אפשרי, ולא פעם - בהקרבת כל שאר הדברים כבלתי-חשובים רק כדי להגשים מטרה מסוימת. רצייה חד-משמעית כזו

להיות קדוש. וגם זו היא, בלי ספק, מטרה גדולה ונעלה שאדם יכול להמשיך בה ולהגיע בה, באופן מסוים, למעלות גבוהות. אלא שהאיש של הלאו-דווקא היה מסכים לכך, היה רוצה בכך, אבל אין לו כורח מתוכו לעשות דווקא דבר זה.

משום כך, כשיגיע זמנו לשאת אשה או לחפש לעצמו פרנסה, הוא יפסיק את המאמצים, ובמידה מסוימת - גם את הרצייה, להיות צדיק, והוא ירצה מעתה להיות בעל-בית הגון, בעל, אב משפחה ראוי. ובדרך-כלל - גם רצון זה איננו דווקא, לאמור: אין הוא שב ומרכז את עצמו, את כוחותיו, את כל אפשרויותיו כדי להגשים את הרצון האחרון הזה: הוא נקלע לתוכו, ואולי ימשיך בו במשך שנים, בלי שתהיה לו רצייה מיוחדת שתהיה מכוונת ומיוחדת דווקא לדבר הזה. הוא היה רוצה להיות למדן, או צדיק, או גביר. אבל בעצם הדברים לא אכפת ל וגם אם לא יהיה אף אחד מאלה. שהרי עצם רצייתו הראשונה לא הייתה דווקא: היא הייתה בגדר של אפשרות שהוא מהלך בה, עושה אותה, אבל איננה דווקא זאת.

במהלך חייו הגדול, אדם זה הוא כאורח שבא לבית ונשאל אם הוא רוצה קפה או תה. בהחלט ייתכן שיש לו באותה שעה העדפה מסוימת, והוא גם יביע אותה. אבל אם בשגגה יקבל דבר שלא ביקש אותו, הוא ישתה את כוסו, משום שבעצם לא היה אכפת לו עד כדי כך אם יהיה זה קפה, או תה, או מיץ עגבניות. האיש של ה"לאו דווקא" מתייחס באותו אופן

אפשר לטעון שלא כל אדם חייב להגיע למקום מסוים או להישגים כלשהם. מותר לו גם להיות טייל, שוטטן, שמהלך בשדות או בחיים בנתיבים לא מוגדרים ונהנה מן הדברים שהוא מוצא באקראי

איש של ה"לאו דווקא" בעצם איננו הולך לשום מקום. הוא בסך-הכל מטייל בתוך החיים שלו

בכל מקום ומקום. אולם האיש של ה"לאו דווקא" איננו שייך לסוג הזה. כי אותו אדם שגמר בדעתו לטייל ללא מטרה מסוימת, גם הוא, בעצם השוטטות חסרת המטרה, גם הוא מגשים מטרה. הוא רצה לטייל, ומשום כך הוא יכול שלא ללכת בדרך קבועה ובמסלול מסוים. אבל בכל מקום שהוא הולך הוא מגשים, בעצם, את המטרה האחרת, את המטרה של הטיול. מי שגומר בדעתו לקחת את חייו בקלות, ליהנות מכל דבר מזדמן, גדול וקטן, יכול להיות שהוא בלתי-שלם מבחינה מוסרית או מבחינת מטרת האדם בעולמו; אבל מכל מקום, גם הוא ממלא ומגשים דבר מסוים שרצה לעשות אותו.

האיש של ה"לאו דווקא" לא רצה להיות כזה: מעצם מהותו הוא לא החליט שאיננו רוצה בדברים, שלא יהיו לו חלומות

היא, מצד אחד, אותו הדבר שיוצר את האנשים הגדולים בכל תחום. הדבקות במטרה מסוימת עד להגשמתה יכולה גם להביא אנשים אחרים לידי משבר חמור מאין כמוהו. לא תמיד המטרות שאדם קובע לעצמו ניתנות להשגה בכלל, או לפחות ניתנות להשגה על-ידו. פעמים שיש לו לאדם חלום, רצייה, מחשבה מסוימת, שכדי להגשים אותה הוא מוכן, וגם עושה הכל, לשבור את חייו-שלו, את חייהם של הסובבים אותו, ואפילו של עולם מלא. כשהוא מחליט ללכת בדרך מסוימת, הוא לא יהיה מסוגל לנטות ממנה כהוא-זה, וכשיגיע לכותל - יטיח את ראשו בכותל עד שראשו-שלו יי שבר. רצייתו הופכת לרדיפה ורדיפתו - לכפייה, שאין הוא יכול להימלט ממנה.

בלי ספק, גם האיש הזה, בעל רעיון הכפייה, עשוי להיות מסוכן לאחרים, ולא פחות מזה - מסוכן לעצמו. ועם זאת, מי שרוצה להגיע למקום מסוים, או לעלות לראש ההר, צריך ללכת הרבה, להתאמץ הרבה, ופעמים - להקריב קורבנות לשם כך. אלא שבסופו של דבר הוא עשוי להגיע למטרה זו. וגם אם אינו משלים וגומר את כולה, כברת-הדרך שהוא עובר היא משמעותית. לעומת זאת, האיש של ה"לאו דווקא" בעצם איננו הולך לשום מקום. הוא בסך-הכל מטייל בתוך החיים שלו, נתיב אחד יפה כנתיב אחר, מטרה אחת בעצם ראויה כמו מטרה אחרת, ואף אחת מהן אינה חשובה מספיק כדי ללכת דווקא אליה.

על-פי שמעבר לכל הסיבות החיצוניות, מעבר לכל ההטרדות והמפגעים של העולם החיצוני, האשמה לא הייתה תלויה אלא בו בלבד.

האם יש לו תקנה, לאיש של ה"לאו דווקא"? ודאי שחלק מן הבעיה הוא עניין שבאופי, עניין של מזג אנושי שאינו ניתן לשינוי דראסטי. כשם שהדווקא, המונו-מניאק, אינו יכול לשנות את טבעו אלא במאמץ, כך האיש של "לאו דווקא" אינו יכול להשתנות בלא מאמץ. אלא שעם זאת הוא יכול להשתנות. וראש לכל - שהוא נעשה מודע לבעיה שלו, שהוא יודע ומבין שכישלון חייו, בעתיד או בהווה, הוא לא תוצאה של חוסר יכולת, של חוסר כשרון או של תנאים חיצוניים. כאשר הוא מגיע להבנה שבעייתו הייתה בכך שלא קבע את עצמו בדבר, שהיה כאוניה שאין לה הגה, הרי משעה שהוא מגיע למודעות הוא יכול לעשות שינויים.

ודאי, שינוי כזה, ככל שינוי שהאדם נדרש לעשות בתוכו פנימה איננו קל; אבל הוא אפשרי. הוא יכול שוב ושוב להזכיר לעצמו מה רצונו לעשות. הוא יכול לעמוד על כך שיביא דברים לידי סיום. בוודאי יהיו מכשולים מבחוץ ויהיו קשיים מבפנים שיפתוהו מדי פעם לזנוח דברים, להחליף אותם בדבר אחר, או סתם כך לשקוע בחידלון. אבל אם הוא יכיר בבעייתו, אם הוא יכיר בכך שאין אדם מגיע לדבר אלא אם כן הוא הולך אליו וממשיך ללכת אליו, הרי מאותה שעה לפחות נפתח לו פתח תקווה.

מיוחדות, שלא תהיינה לו שאיפות ומשאות-נפש. ההפך מזה הוא הנכון: הוא מלא רצונות, הוא מלא שאיפות, הוא מלא בחלומות, והוא אומלל משום שאף אחד מהם איננו מגיע לידי הגשמה. הוא לא החליט בדעתו שרצונו להיות איש קטן, שעולמו ייגמר בישיבה על כיסא נוח בנעלי בית. הוא רצה להיות כמה וכמה דברים אחרים, וחסרונם של אותם הדברים הוא חיסרון שהאיש הזה מרגיש וכואב אותו. אלא בגלל הפגם שבנפשו, לא יכול היה להמשיך בשום דרך. האיש הזה איננו מטייל, אלא תועה. ובמקרה זה, ככל שהמטייל נהנה מכל פיסת-דרך שהזדמן אליה באקראי, הרי התועה סובל מכל הליכה במסלול שאיננו מוביל אותו למטרה. ואיש ה"לאו דווקא" יש לו מטרה, אחת או אחדות. אלא משום שהוא בכל דרכו "לאו דווקא" הוא לא יפנה לא צפונה ולא דרומה, הוא לא יחכים ולא יעשיר. הוא יסתובב במעגלים ויחוש שאינו מגיע לשום מקום, שחיו נאכלים מעט-מעט, שזמנו וכשרונותיו הולכים לאיבוד.

אבל האיש של ה"לאו דווקא" יכול להצטער על עצמו ועל כישלונותיו. ובין שהוא תולה אותם באחרים ובין שהוא תולה אותם בעצמו (ואנשים כאלה יכולים להגיע למסקנה בלתי-נכונה, שלא הגיעו לשום הישג משום שלא היה הדבר בכוחם, משום שלא היו מוכשרים דיים, משום שלא היו מוצלחים דיים כדי לעשות זאת). האיש של ה"לאו דווקא" הוא אדם סובל, כל ימיו מכאובים, אף-

חלומות תכניות ושאיפות

מציירים לעצמנו את העתיד. יש בהם חלומות מקוטעים וקצרים, כמו "אני רוצה שיהיה כך וכך", ויש שאנשים טווים לעצמם חלומות ארוכים ומורכבים על מה שהיו רוצים שיקרה בעתיד.

חלק מן החלומות הללו הם פשוטים ביותר ובני ביצוע, ואחרים - פנטסטיים, רחוקים ומנותקים מהמציאות. ילד קטן המדבר על שאיפותיו בעתיד יכול לעשות זאת בתכלית הקיצור, למשל: "כשאהיה גדול אהיה שוטר", או "כשאגדל אהיה כבאי". זהו ביטוי של חלום-משאלה אשר אין בו שום מרכיב דמיוני, והוא עשוי בהחלט להתגשם. אבל ילד, וכל שכן מבוגר, עלול גם לשגות בחלומות גרנדיוזיים, שהסיכוי להתממשותם הרבה יותר קטן: "אני אהיה מיליונר", "אני אהיה סופר מהולל", "אני אהיה מלך". יש גם חלומות בלתי-אפשריים לגמרי, אך אין זה מעכב את החולם מלחלום אותם. יש "בעלי חלומות" המביעים בפשטות רצון או תשוקה עתידיים מסוימים ואחרים ששוגים בדמיונות זמן ניכר בכל יום, ויש גם אנשים שחלומותיהם על העתיד נעשים כמעט תחליף לחיים הממשיים, ופעמים אף מפריעים להם ביומיום. וכשם שיש חלומות פרטיים לגמרי בכל תחום שבעולם - מחלומות על מהלך

בני אדם חיים בתוך ההווה שלהם, ובתוך כך הם זוכרים את העבר ומופעלים על-ידו; ואילו העתיד הוא, לכולם, התחום הבלתי ידוע של המציאות. אנו יכולים רק לעסוק בו במחשבה, אבל אין אנו יכולים לנקוט שום פעולה ממשית ביחס אליו, שכן אין אנו יודעים מראש מה באמת יקרה. משום כך כל מה שאנחנו פועלים ביחס לעתיד איננו אלא תולדה של המחשבות שאנו חושבים עליו. להתייחסותנו לעתיד יש כמה סוגים של מופעים: חלומות, תכניות ושאיפות. הדבר נכון באותה מידה גם כשהעתיד נראה בטוח ומבטיח, וגם גם כאשר הוא מקור לפחדים ולדאגות; בכל המקרים יהיו אלה האופנים הפעילים של התייחסותנו אל העתיד.

חלומות

מהרבה בחינות ראוי לדון בראש ובראשונה בחלומות, משום שבמהלך חיינו זהו הסוג הראשון של חשיבה לעתיד שאנחנו מפתחים. אנו מתחילים בכך כבר מילדות, ולפעמים ממשיכים בזה עד סוף ימינו. "חלומות" בהקשר זה הם, כמובן, חלומות בהקיץ, חלומות של האישיות הערה והפועלת, במשמע של דמיונות, ציפיות או הרהורים שבאמצעותם אנו

של רצונותיה של הנשמה. אמנם רוב חלומותיהם של בני האדם הרגילים - בין שהם חלומות סתמיים מבחינה ערכית ובין שהם חלומות על דברים בלתי ראויים ובלתי רצויים - הם ביטויים של הנפש ברובד הפשוט והנמוך שלה; אך עם זאת ייתכנו גם חלומות המשקפים רבדים גבוהים יותר של הנשמה. וכך, כשם שאדם מסוים יכול לחלום על כך שיהיה עשיר מופלג, כך יכול אדם אחר לחלום להיות למדן גדול, או צדיק וקדוש.

יתר על כן, מאחר שמדובר בחלומות בהקיץ, שהם ביטויים של הנפש המודעת, הרי הם נוצרים, נטווים ונמשכים והולכים עם מהלך התודעה. חלום עשוי אפוא לעבור שלבים שונים של עיבוד, כאשר התודעה היא שיוצרת, בונה או מעבדת אותו. ומאחר שהחלומות הללו קשורים לדרגת התודעה שלנו, יש בוודאי הבדל בין חלומותיו של ילד לבין חלומותיו של מבוגר, בהתאם להשתנות הרציות והידיעות שלו על העולם. ובהיותם קשורים גם להשגות ולציפיות לגבי העתיד, יכולים החלומות להיות לגבי העתיד המידי - או לגבי זמן רחוק יותר.

תכניות

סוג אחר של מחשבות על העתיד הוא התכניות. גם תכניות הן מבנים של מה שאמור, עשוי או רצוי שיקרה בעתיד; אבל שלא כמו החלומות, הן כרוכות תמיד במציאה או בבנייה של דרכי ביצוע. תכניות, ובוודאי תכניות מורכבות, נעשות בדרך כלל בגילאים המבוגרים יותר,

חיים מסוים ועד לחלומות של אהבה וכיוצא בהם - יש גם חלומות שבהם החולם איננו חולם על עצמו בלבד אלא על קבוצה של בני אדם, ואפילו על אומה שלמה.

אפשר לראות את החלומות על העתיד כביטויים של צדדים מסוימים של רצונותיה של הנשמה

הצד השווה שבכל חלומותיהם הרבים לאין-מספר של בני האדם הוא, שהחלומות כשלעצמם תלושים מן המציאות במובן זה שהם בגדר משאלות, אשר בדרך-כלל אינן יוצרות אלא חוויה פרטית לחולם, שכן בדרך כלל אין הם כוללים דרכי ביצוע. משום כך יכול אדם יכול להמשיך ולחלום את אותו חלום במשך שנים, ובעצם להביע בכך את תשוקותיו ורצונותיו, ותו לא. מבחינה זו אפשר לראות את החלומות על העתיד כביטויים של צדדים מסוימים

(משלי יט:כא) מתייחס החכם מכל אדם לתכניות שאנשים מתכננים. כל התכניות, מכל הסוגים, הן מארג של רציות שבנפש עם העולם הממשי. כיוון שהאפשרויות שיש לאדם בעולמו מוגבלות, עלולות תכניות שונות שלא להגיע לכדי מימוש כלל. יתר על כן, יש שמה שנראה לו לאדם כתכנית עבודה איננו אלא חלום מורכב. זאת ועוד: הרבה מאוד תכניות

כוח הרצון מצד אחד, והתנאים החיצוניים מאידך, הם הגורמים שיביאו לכך שתכנית תתבצע - או תישאר בגדר חלום.

אינן נאמרות בפה, ובוודאי לא מועלות על הכתב, ולכן יש תכניות לאין ספור שמתבטלות. הדבר גם קשור להיקפן של התכניות ולמעשיותן. כוח הרצון מצד אחד, והתנאים החיצוניים מאידך, הם הגורמים שיביאו לכך שתכנית תתבצע - או תישאר בגדר חלום. יש אנשים הממעטים ליצור תכניות מפני יגיעות החיים - שהרי מי שנמצא במיצר כלכלי או נפשי משקיע את כל כוחותיו בהישרדות, ואין לו פנאי ויכולת לחשוב

ואולם ייתכן שגם לילדים - אשר יכולתם לנהל או לחשב דברים מצומצמת יותר - יהיו תכניות של ממש, הכוללות לפחות התוויה של דרכי ביצוע, ולעיתים אף יותר מכך. אך בין שהתכנית היא "מחרתיים נשחק בכדורגל", "אני רוצה להיות מהנדס" או "אני רוצה לפרוע את חובותי לבנק", הרי תכנית, שלא כחלום בעלמא, אמורה להיות בת-ביצוע.

חלום הופך לתכנית כאשר מיתוספיים לו רובד של מעשיות ומערך שלם של פעולות. המעבר מן החלום, שלא פעם הוא רק בגדר הבעת משאלה, לתכנית מוציא את הדברים מתוך מכלול הפעילות של הנפש לעצמה ומקרב אותם אל עולם המציאות. אכן, בעוד שהחלום יכול לגרום תחושת סיפוק, התכנית מחייבת מידה מסוימת של יגיעה ועשייה בפועל. אפשר אפוא לומר שהתכנית היא מעשה יצירה של העתיד - הגם שהעתיד יכול לשבש או להרוס תכניות. כמו בחלומות, גם בתכניות יש הבדלים גדולים בין מושאי התכניות השונות; ואולם חלק ניכר מחיינו הוא יצירתן והגשמתן של תכניות, בין שהן קצרות טווח או ארוכות טווח. אפילו ביטוי כמו "אני רוצה ללכת למכולת" הוא סוג של תכנית, הכוללת גם דרכי פעולה ואופני ביצוע; אך ברור שתכנית כגון "אני עומד ללמוד רפואה" או "אני רוצה לבנות מפעל" הן הרבה יותר מורכבות ודורשות היצמדות לדרכי הביצוע.

באומרו "רבות מחשבות בלב איש"

מבחינת החשיבות שהוא מייחס לכל אחת מהן.

תחום השאיפות של בני האדם לפעמים אינו משקף אלא את מכלול יצריהם, אבל הוא גם יכול להכיל שאיפות גבוהות יותר, ואפילו דברים המגיעים ליסודות הנשמה. כאשר אנשים מתכננים תכניות שונות, ובעיקר כאשר הם בונים את התכניות כתבנית בעלת אחדות פנימית, הריהם שואפים לדברים מסוימים שתכניותיהם אמורות לקדם. וכך, בצד השאיפות לכבוד, לשלטון, לפרסום, לכסף יש גם שאיפות אחרות: שאיפות לשלווה, למנוחה, לביטחון לעת זקנה. ויש גם שאיפות לגדולה - אך לא דווקא מבחינת הכבוד או הממון, אלא במובן של עשיית דברים גדולים. אך גם כאשר אין לו לאדם שאיפות משמעותיות, אין זה אומר שהוא איננו חושב על העתיד, אלא רק שמחשבותיו על העתיד אינן מתמצות בערכים מוגדרים, וממילא הן רק תכניות לזמן קצר ובהיקף קטן.

הגדרתן של השאיפות איננה תמיד נובעת ממחשבה בהירה או מעיון מעמיק: לפעמים אנשים בונים את חייהם (היינו, את עתידם) בצורה מסוימת משום שהם חלק של חברה המגדירה את השאיפות הללו. ולפעמים בני אדם מגיעים להבנה, שלמה או חלקית, של מה שמריץ ודוחף אותם - בין בזמנים של התבוננות פנימית או בזמנים של מצוקה. ניקח, לדוגמה, אדם המתכנן לבנות בניין ענק רבים ככל האפשר; ברגע מסוים הוא עשוי להישאל

על העתיד - או מפני שחייהם מסודרים ביותר.

עצם היכולת לתכנן דברים היא, בהרבה מובנים, חלק מן התבנית האנושית, תבנית שיכולה להכיל בתוכה תפיסה של עתיד ולפיכך גם את היכולת להיערך לקראתו. אמנם יש בעלי חיים רבים שעושים פעולות מורכבות, אך הם אינם עושים אותן משום שיש להם תכנית לעשותן אלא משום שהם נדחפים על-ידי האינסטינקטים שלהם. ציפורים הנודדות ממדינה למדינה אינן נועצות זו בזו ומתכננות את המסע; ואילו בני האדם מתכננים את מסעותיהם ומפעליהם.

שאיפות

שאיפות אינן דברים מוגדרים ומגובשים כל-כך, ובכל זאת הן אולי מה שיוצר את משמעות מחשבותיו של האדם בהווה, ובוודאי לגבי העתיד. כאשר אנשים חושבים על העתיד ומתכננים אותו, זה בהכרח כולל גם מרכיבים שהתגבשו במידה רבה. בכל תכנית עבודה או מתווה פעולה, בהן שהם נקודתיים וזמניים ובין שהם חלק מתכנית רחבה ומקיפה יותר, יש מה שאפשר להגדירו כרקע בסיסי או רצון-על שמעבר לחלומות ולתכניות. כדי להגיע להגדרת הרקע הבסיסי הזה עלינו לשאול: מה, בעיקרם של דברים, אותו אדם רוצה או שואף אליו? כמובן שאין זה אומר שיש בלבו של אדם רק שאיפה אחת בלבד: פעמים שיש לאנשים שאיפות שונות. ואולם גם מי שיש לו שאיפות רבות ושונות מדרג אותן

(בין על-ידי עצמו ובין על-ידי אחרים): לשם-מה אתה עושה זאת? תשובת אמת לשאלה כזו עשויה להיות בלתי נעימה לאדם עצמו, ולפעמים אף לגרום לו לשנות את תכניותיו. תשובה אמיתית לשאלה כזו עשויה, למשל, להיות: משום שכך אפשר להרוויח הרבה כסף, או: משום שאני חפץ בכבוד. ייתכן גם שאדם יעשה דברים כאלה מתוך רצון להנציח את עצמו, ולפעמים הדחף הבסיסי הוא יצירתיות, הרצון לעשות דברים חדשים. מכל מקום, ככל שמשאלתו של אדם ברורה לו יותר כך הוא מכון או ממקד את תכניותיו - או, לחילופין, מבטל אותן או משנה אותן לחלוטין. ייתכן אפוא שאדם, שרצונו האמיתי הוא לקנות לעצמו ביטחון, ינקוט פעולות שונות גמרי - או יעשה בדיוק את אותם דברים שתכנן מלכתחילה, אבל במיון אחר או בדרכים אחרות.

משאלות הלב הללו עשויות להיות סוערות ומטרידות, או שקטות ומינוריות; לפעמים הן בגדר רציות כלליות מתונות למדי ולפעמים הן יצרים עזים שאינם נותנים לו לאדם מנוח, כפי שאומר הפסוק (קהלת ה:ט): "אוהב כסף לא ישבע כסף" - כאשר מדובר באהבת כסף שאיננה רצייה מתונה, אלא תאוה בלתי נשלטת. וכיוצא בזה גם לגבי משאלות אחרות כגון כבוד, שלטון או עוצמה, העשויות לעיתים להפוך לאובססיה ולדחוק הצידה כמעט כל דבר אחר בעולם. ראוי להדגיש כי לעיתים הדבר ניכר במיוחד באנשים שדווקא הגשימו משאלותיהם במידה

רבה, אך גם אצל רבים אחרים הרדופים כל ימיהם על-ידי רציות ומשאלות שאין הם מצליחים להגשים בעליל.

אותו מבנה נפשי הפונה לסוג מסוים של משאלות יכול להיות מופנה גם למשאלות אחרות לחלוטין. אדם שמשאלת לבו היא להגיע לחיים של שלוה בונה את תכניות חייו מתוך מטרה להגיע לשלוה ומנוחה. גם מי שמחפש לעצמו ביטחון לעת זקנה מארגן את חייו - כלומר, יוצר תכניות ומנסה לפעול להגשמתן - אלא שהמטרה שהציב לעצמו היא 'רגועה' יותר, וממילא גם תכניותיו מצומצמות יותר.

משאלות הלב, שהן למעשה מבנה היסוד של רצונותיו ותכניותיו של האדם, יכולות להיות מסוגים רבים. יש משאלות פשוטות שהן ביטויים מגובשים של יצר אחד, שיכול להיות מקובל בקרב אנשים רבים. יכולות גם להיות משאלות פחות מקובלות, או שאיפות לדברים שאי-אפשר לדבר עליהם ברבים. יש חלומות רבים ששורשיהם בחברה שבה בני האדם חיים ובחינוך שהם מקבלים, ויש חלומות שהם פרי של צמיחה ספונטאנית מתוך אישיותם הנבדלת של אותם בני אדם החולמים אותם.

אבל יש גם סוגים נוספים של משאלות העשויות להיות המניע העיקרי בדרכו של אדם. יש אנשים שמשאלתם התקיפה ביותר היא נקמה - באדם אחד, בכמה אנשים או בקבוצה של בני אדם - ויצר הנקמה הופך למרכיב ממשי של

כוח מניע המכוון את חייהם. יש אנשים שמשאלת הלב שלהם היא לקנות דעת, בין באופן כללי ובין בתחום מסוים, וגם הם מתכננים ובונים את חייהם בהתאם לרצונות הזה; ויש אנשים שמשאלת הלב שלהם היא לעבוד את ה', והדברים הבונים את חייהם הם הדרכים השונות של עבודת ה': קיום מצוות, תפילה או לימוד תורה, אך לכל אחד מהם יהיו, כמובן, תכניות מסוגים שונים, המכוונות כולן אל מטרת-העל של הקדושה. אפשר לומר שלעם ישראל בכללותו ניתנה לא רק משימה לעשות דברים מסוימים, אלא גם מטרת-על של "והייתם קדושים", ומשום כך החינוך, הלימוד ומטרות החיים אמורים לפנות בכיוון זה.

מימושם של החלומות והשאיפות תלוי לא רק בכישורים שיש לאדם, אלא לפעמים גם בנסיבות חיים או בשלשלת של מאורעות חיצוניים (מה שאפשר לקרוא לו בשם "מזל"). אלה הזוכים להגשים את משאלותיהם בקנה-מידה גדול נעשים דמויות מופת, בעוד שאחרים, שמשאלות לבם גדולות ועזות לא פחות, אין להם כלים להגיע להישגים גדולים. תכניותיהם ומשאלותיהם של אלה האחרונים אינן מועטות יותר, אלא שהן נשארות בגדר תכניות; שהרי כידוע, העתיד איננו כפוף לרצונם ולתשוקותיהם של בני-האדם.

בכללו של דבר אפשר לומר שיש אנשים שאישיותם בהירה והם מודעים בשלמות למשאלת לבם, לפעמים כבר בשלב מוקדם מאוד של חייהם. גם אצל

תכניותיהם הגדולות, העשויות להעסיק אותם במשך שנים רבות ואף במשך כל חייהם. גם שנאה יכולה להיות רגש ורצייה חד פעמיים - או תבנית של חיים שלמים. ויש עוד יצרים מגוונים העשויים לשמש לאנשים מסוימים כציר המרכזי שסביבו סובבים כל חייהם.

אדם שמשאלת לבו היא להגיע לחיים של שלווה בונה את תכניות חיו מתוך מטרה להגיע לשלווה ומנוחה.

לעומת זאת יש אנשים שמשאלות לבם הן משאלות נעלות, והם בונים את מהלך חייהם בכיוון הזה, כגון אנשים שמשאלת הלב שלהם היא להיות רופאים, או לתמוך בעניים ולעזור לאנשים במצוקה. גם משאלות לב כלליות כאלה מתפרטות אחר-כך למספר גדול של תכניות ומעשים. כיוצא בזה יש אנשים השואפים ליופי, בכל הצורות שהוא יכול להתגלות בהן: באמנות פלסטית, מוזיקה או ספרות; עבור אנשים כאלה אין השאיפה ליופי עניין של רגישות ונטיית הלב בלבד, אלא

אנשים כאלה תלויה הגשמת המשאלות בגורמים חיצוניים ופנימיים שונים, אך על כל פנים המשאלה נהירה לאדם עצמו. לעומת זאת אנשים רבים, אולי רוב בני האדם, אינם מודעים למשאלה הפנימית שלהם; ולא רק כשמדובר במשאלות שהן למעלה מדרגתם בהווה, אלא באופן כללי, ולכן הם מתכננים תכניות ועושים מעשים בכיוונים שונים.

העדר המודעות של האנשים ה'מטושטשים' לגבי מה שהם רוצים באמת גורם להם לא פעם לנהות אחר רציות שונות, בין שלהם ובין של החברה הסובבת אותם, המרחיקות אותם מן המשאלה הפנימית שלהם - שאכן קיימת, אך הם אינם יודעים מה היא. וכך יכול אדם יכול לגלות ביום מן הימים שהדברים שרדף אחריהם כל ימיו - כגון כסף - כלל אינם קשורים לרצון העמוק שלו, שהוא הקדיש את חייו למילוי משאלות שאינן משאלותיו. משום כך חשוב שבני האדם יחפשו בתוך עצמם מה הם הדברים שהם חפצים בהם באמת; שכן על-ידי כך הם יגיעו לא רק להבנה בהירה יותר של עצמם, אלא גם לאפשרות להגיע לגילוי של מה שבעצם טמון בתוכם.

כללית אפשר לומר כי משאלות הלב הן הביטוי היציב ביותר של התגלות הנשמה באדם. לנשמות גדולות יש משאלות גדולות, ולנשמות קטנות - משאלות קטנות; נשמות נמוכות יותר יפנו לדברים נמוכים ואף שפלים, בעוד שנשמות

גבוהות, נשמות קדושות, יביאו לידי גילוי את המדרגות הגבוהות יותר שבנשמה, מתוך הגשמת התשוקה הבסיסית של חייהן האישיים.

אנשים אינם בני חורין לגמרי בבחירת נשמתם או בדרך שבה היא מתגלה, אך מכל מקום יש ביד כל אדם היכולת לגלות בתוך עצמו דברים נעלים יותר. העבודה הפנימית של בני אדם היא לחפש את הרבדים הגבוהים יותר שבנשמתם ולהביאם לגילויים בתוך התודעה שלהם. יש בידי בני האדם יכולת להיחלץ לא רק מן החברה שהם חיים בה או מן החינוך שקיבלו, אלא גם מן האופנים שבהם מתגלה הנשמה בתוכם, שכן הרבדים השונים הקיימים בנשמות בני האדם מצויים אצל כל בני האדם.

אפשר אפוא לומר שאת מה שבני האדם מחפשים - הם ימצאו. יש תהליכים רבים המאפשרים לבני האדם למצוא בתוכם את הרבדים העליונים יותר שבנשמתם ולהביאם לידי ביטוי, ברב או במעט. יש אנשים שעוברים חוויה חד-פעמית או פתאומית של התגלות, ואחרים שצריכים זמן מרובה כדי להגיע לכך. כבר אמרו חכמים ש"אדם" הוא, מצד אחד, עפר מן האדמה, ומצד אחר - בבחינה של "אדמה לעליון". דברים אלה אינם רק הטיה לאורח חיים או למעשים מסוימים: בני האדם יכולים לצאת מעבר לתחומי המעשה, הדיבור והמחשבה ולהגיע למצב שבו דברים נעלים הופכים להיות משאלת הלב הפנימית שלהם.

חיים עד העולם

נאום בסעודה החגיגית

השנתית תשע"ה

כינאי נוסף של הקב"ה, לא פחות מרכזי, הוא "שלום". הקב"ה הוא לא רק אלוקי השלום, "שלום" הוא בעצמו שמו של הקב"ה, ויש לדבר גם משמעות הלכתית. מכאן עולה שכאשר אנחנו פונים למישהו, או כשאנו נפגשים או נפרדים זה מזה באמירת "שלום", אנחנו בעצם נושאים ומברכים את שם ה'.

האמת היא חותמו של הקב"ה והשלום הוא שמו. האמת היא ההתחלה והתשתית של כל דבר, והשלום הוא מה שמעמיד ומייצב את העולם, ולכן הוא גם הסוף והתמצית של כל הברכות.

בין שני התארים הללו, האמת והשלום, קיים מעין ניגוד דיאלקטי. באמת יש צד מאוד מוצק ויציב; כל דבר שאיננו נכון תמיד, בכל מצב, בכל עולם ובכל זמן, איננו אמת גמורה. במילים אחרות: האמת היא מוחלטות, היא משהו שלם, גמור. השלום, לעומת זאת, הוא מהות רבת פנים: שלום בין שניים, שלושה או יותר בני אדם, שכל אחד מהם רואה את השלום באופן אחר. משום שהשלום הוא יחסים בין צדדים שונים, שכל הזמן משתנים, לעולם אין אנו מדברים על שלום מוחלט. אנו מדברים על שלום רק

במדינה כמו שלנו מדברים הרבה מאוד על המוות. זהו נושא שקשה שלא לעסוק בו, על אף שבאמת אין כל צורך לעסוק בו. הכרתי פעם יהודי זקן אשר אמר, שבשום פנים ואופן הוא איננו רוצה לחיות במושב זקנים, ומדוע? משום שמושב זקנים הוא, כהגדרתו, חדר המתנה למלאך המוות שיגיע ויקרא לו; ואני, אמר אותו זקן, איני רוצה לחכות אצלו במסדרון! אם הוא רוצה אותי - שיבוא אלי הביתה. אבל אנחנו לא רוצים אותו גם בבית, ומשום כך אינני רוצה לדבר על המוות, אלא בדיוק על ההפך מזה.

לקב"ה יש כמה וכמה תארים, אחד מהם הוא "אמת". נקודת המוצא, והבסיס, של הרמב"ם בספרו הגדול היא שהקב"ה הוא האמת המוחלטת; על היסוד הזה הוא בונה את כל הבניין התיאולוגי שלו. ואכן חז"ל אומרים (שבת נ"ה ע"א) ש"חותמו של הקב"ה אמת". וזה לימוד גדול בשבילנו: כל מקום שיש בו אמת יש בו חתימה של הקב"ה. ואז לא צריך אישור על כך שזה גם יפה או נחמד: אם זו אמת הרי זה חותמו של הקב"ה. וזה הוא שאנו אומרים (ירמיהו י, י): "ה' אלוקים אמת".

מבחינה שימושית, מצד האפשרות שלנו להתייחס אליו, אך לעולם לא במונחים מוחלטים.

מתי מגיע שלום מוחלט? בעבר היה נהוג שהמילה האחרונה שנחרתה על המצבה הייתה "שלום"; זה השלום שהיו קוראים "שלום על ישראל", השלום השלם, הגמור, המוחלט, שהוא שלום של מוות. אך לא זה הוא השלום שאנחנו רוצים בו; השלום שאנו שואפים אליו הוא חיוני, תנועתי; שלום בין בני אדם בכלל, בין איש לאשתו, בין אב לבתו, בין ילד גדול לילד קטן, הוא יחס שמשתנה, בכל יום יש שלום אחר. במובן הזה בשלום יש תמיד משהו רך, בעוד שבאמת יש צד מוצק וקשה. הניגוד בין האמת והשלום הוא ויכוח עתיק מאוד, המתואר בין השאר במדרשי חז"ל (בראשית רבה ח, ה) בדרך של ויכוח: האם לברוא או לא לברוא את האדם.

ואולם יש לקב"ה תואר נוסף, שהוא בבחינת סינתזה בין שני הניגודים האלה: "חיים". הקב"ה נקרא "אלוקים חיים"; דווקא חיים, מלך עולם, א-ל חי. התואר "א-ל חי" הוא חלק משמעותי ומהותי מאוד של אמונתנו. למעשה זהו אחד הדברים שאין כל צורך להסביר ליהודי: לא ייתכן שיהודי ישתחוה או יסגוד לאל מת. זה מנוגד לכל ההווה שלנו. דבר מת הוא דבר אחר לגמרי, ורק במה שחי אנחנו מתחשבים.

אך מה היא, בעצם, ההגדרה של חיים? מצד אחד "חיים" אינם משהו יציב, תמידי

וקבוע; אך מצד שני הם גם אינם רק עניין של גמישות. אפשר לומר שהחיים הם תנועה, תנועה מתמדת. ניקח, לדוגמא, אלקטרוקורדיוגרמה: היא כולה גלים, תנודות עולות ויורדות. כשהקו נהיה ישר וחלק משמע שהחיים הסתיימו, האדם מת. החיים בנויים על היכולת להשתנות, להפעיל, לקבל כל ההפכים ולכלול את כולם במקום אחד.

מהות החיים היא גם מהותה של הגמרא, מהות שנמצאת בתנועה מתמדת. בגמרא הלומד איננו מסכים לשום דבר: מישהו אומר משהו ואני חולק עליו, ומישהו נוסף חולק עלי, ועוד אחד חולק על החולק, ועוד אחד מביא סברה אחרת. כך הם גם החיים, כך הם בנויים, ואוי לו לאדם שאינו יכול לנוע ולזעזע ולעלות ולרדת. הרצוא ושוב הזה איננו רק אחד המאפיינים של החיים, הוא-הוא טעם החיים. טעם החיים הוא בזה שיש שעות של עצבות ושעות של שמחה, שעות של שלוה ושעות של מהומה. כל זה ביחד הוא "חיים", זוהי מהות החיים.

כשחושבים על הקב"ה כ"אמת" אזי חושבים על אלוהים מושלם ושלם, ולכן גם דומם, מרוחק. כשחושבים עליו כ"שלום" אזי חושבים עליו במונחים של סידור הדברים כך שיוכלו להתקיים ביחד. אבל "חיים" זה יותר מזה: חיים הם כל הצורות, כל הגוונים והגדלים: הפילים והפרעושים, שביל החלב וגרגר האבק - כל אלה יחד נקרא "חיים". ו"אלוהים חיים" הוא האלוהים שנותן ויוצר את

רחוק מלהיות המושא האידיאלי לדחף הזה.

אני עצמי כבר אינני בן 22, וצר לי על כך; אבל לכל הפחות אני מנסה לשמר משהו מן הרוח שהייתה לי אז. רבי נחמן מברסלב נהג לומר: רק לא להיות זקן! אסור לו לאדם להיות זקן. גם מי שיש לו זקן לבן אינו חייב להיות זקן. ולכן גם אם אדם נזקק למקל כדי ללכת, אין זה מחייב אותו להיות עבדו של המקל: עליו להיות זה שמוליך אותו.

לדבוק באלוקים חיים פירושו אפוא לדבוק בו, ובכל החיים שהוא נותן לנו ומשפיע עלינו. אף אחד מאתנו לא יימלט מן המלאך השחור; כולנו נפגוש בו במוקדם או מאוחר; אבל אין אנו רוצים לקבל את מרותו, איננו רוצים שהוא ישלוט בנו. אנחנו שואפים לכך שמי שישלוט בנו יהיה "אלוקים חיים", שיהיו לנו חיים מחיי החיים, ששפע חיים יימשך על כל אחד ואחד. וכך, גם אם חלילה יהיו צרות ואסונות, העיקר הוא שנהיה בבחינת "וחי בהם" (יקרא יח, ה). זוהי הסיסמה של היהדות: "וחי בהם". "וחי בהם" בזמן של סכנה, "וחי בהם" בזמן שצריך לשמור את התורה - העיקר "וחי בהם". זוהי משמעותו של התואר הזה של הקב"ה, אותו תואר שהולך מן הקצה אל הקצה, שהוא "חיים עד העולם".

החיים על העליות והירידות שלהם, עם כל מה שיש בהם. זוהי הסיבה שהמילה עצמה, "חיים", היא בלשון רבים, שכן "חיים" פירושו הרבה מינים, סוגים, צורות ואופנים, שכולם "חיים".

הקריאה לדבוק בחיים, והאמירה שהקב"ה הוא "מלך חפץ בחיים", משמעם שעלינו להיות אלה שמוסיפים ומוסיפים עוד ועוד חיים. בתוך החיים הללו אנו לפעמים נאלצים להתמודד גם עם טרגדיות וצרות; אך "אלוקים חיים" הוא אלוקים שלעולם הוא חי, מאז ומקדם ועד לעולמי עד, בלי התחלה ובלי סוף. אלו הם "חיים", ושום דבר אחר איננו חיים.

כיצד אנו דבקים בחיים? אחד האופנים שבהם אנחנו מנסים לעשות זאת הוא על ידי ההידיבקות בלימוד התורה. לימוד תורה אין פירושו ללמוד כך וכך דברים כתובים, מסורים ונתונים. התורה צריכה להיות דבר פועל, יוצר, משתנה ומשנה. מהי התורה שאני יודע כעת? אני מקווה שהיא יותר ממה שידעתי לפני כמה שנים, אך גם פחות ממה שאדע מכאן ולהבא. כל עניינה של התורה, כמו כל עניינם של החיים, הוא בדיוק זה. בני אדם עוסקים בכל מיני עיסוקים, בין השאר גם בכסף. אמנם נכון שמפעם לפעם יש גם צורך בקצת כסף; ואולם כל כך הרבה אנשים עוסקים בזה ומוסיפים בזה עוד ועוד. העיסוק הזה קשור לצורך האנושי להמשיך הלאה והלאה, להיות יותר, לעשות יותר, לבנות יותר. אלא שהכסף

עניינה של חתונה

מאמר של הרב

הביטוי הזה כרמז למה שהוא התוצאה של הנישואין - יצירתם של ילדים, שבהם ההורים נעשים "בשר אחד", מפני שהרי הילדים בעצם מהותם הם הצירוף הממשי של האיש והאישה, וכיצד אלה הופכים להיות לאדם אחד, בשר אחד. עם זאת, לשון הכתוב עצמה איננה נראית שהיא מתייחסת לפרייה ורבייה, שעליה יש בתורה ציווי מפורש לאדם ולחוה. ומשום כך נראה יותר הפירוש ש"והיו לבשר אחד" איננו מתייחס לתוצאות מן הנישואין, אלא במובן מסוים לעצם מהותם של הנישואין. וכשם שבתורה יש התייחסות לפלא, לנס המיוחד שיש בעצם הלידה של ילד ("קניתי איש את ה'",) כך נראה שהכתוב הזה בא לדבר על הצד המהותי שיש במה שנקרא "ודבק באשתו". ברור ש"דבק באשתו" יש בו צד גופני, וביתר שאת - צד רוחני, כמו של התקשרות הנפש, ונראה כי "והיו

יש פסוקים אחדים בספר בראשית שכוללים בתוכם את מה שנקרא פורמאלית "שבע מצוות בני נוח", ובאופן כללי - המצוות הבסיסיות של בני האדם. מאחר שספר בראשית איננו ספר חוק מובהק, גם דברי הציווי הללו כתובים בצורה פיוטית ובקיצור רב, ואף על פי שהמעין יכול למצוא בתוכם אוצר גדול של דברים, הרי לעצמם הם מצומצמים ודחוסים ביותר.

אחד הפסוקים הללו הוא האמירה "על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד", שמלשון הכתוב עולים במרומז איסורי העריות, ומאידך יש בו אמירה על ענייני הנישואין. למרות שהדברים הם לכאורה בהירים, מכל מקום במשך הדורות הם נתפרשו בצורות שונות, בעיקר הביטוי שם "והיו לבשר אחד". רבים מן המפרשים מבינים את

מליצה לצורך הדגשת שוויון או חיבור אחר, אלא הגדרה הלכתית שאומרת כי לגבי עניינים של הגדרת קרבת משפחה, האיש והאישה נחשבים כגוף אחד, ומשום כך אותם קרובים של האישה שהם קרובים אליה קרבת דם ראשונית, ולפיכך אינם יכולים להעיד עליה או לדון בה, הם אוטומטית גם אסורים להעיד לבעל, וכן להפך. לאמור: האיש או האישה אינם נחשבים כשתי מהויות הנמצאות זו בצד זו, אלא כהוויה נקודתית אחת, ולכן גם הגדרת הקרבה המשפחתית איננה מתחשבת בשאלה אם פלוני הוא קרוב של האיש או של האישה.

ההגדרה הזו של "והיו לבשר אחד", לפי המשמעות הזו, היא גם ציווי וגם איחול, משום שבעצם מוגדר בה מה ראוי להיות הקשר בין איש ואישה. הגדרה זו איננה באה לטשטש את מהותם או לעשותה לדבר אמורפי. לעומת זאת ההגדרה של "בשר אחד" היא, בעצם, מעין אמירה שכביכול איש ואישה שמתחתנים הם נעשים מין יצור אחד שיש לו ארבע זרועות וארבע רגליים ושני ראשים, שהשוני שבהם הוא כמו השוני שיש בתוך גופו של אדם אחד, שיש בו איברים שונים אשר יש להם פונקציות ודרכי מבע שונות, וכאשר הם ביחד הם רק נעשים גוף אחד יותר משוכלל, שהוא במובן מסוים איננו אמור לשיר אוניסונו, אלא להיות פוליפוני בתוך מגנייה אחת.

לבשר אחד" הוא אמירה משמעותית ביחס למובן של הדביקה הזאת. לאמור: מצד אחד מופיע כאן, אם כי בצמצום גמור, העניין האחר של מה שהיינו יכולים לקרוא לו פלא האהבה, פלא ההידבקות, כאשר שני אנשים, שכפי שעולה מן הכתוב אין להם קשרי דם עמוקים, שבכל זאת הם מוצאים זה את זה, ולא זו בלבד שהם מגיעים לחיבור מיני, אלא הם מגיעים לחיבור שהוא מעמיק יותר ויציב יותר. "והיו לבשר אחד" הוא, במשמעות הכי פשטנית, ביטוי לזה שהאיש והאישה, שכל אחד מהם בא ממקום אחר והוא יצור שלם לעצמו, מגיעים איכשהו לקשר שאיננו רק התחברות לזמן מסוים, אלא לחיבור שיש בו יציבות וקביעות. לאמור: הדביקה שמדובר בה בכתוב היא המעשה, האמוציה וההכרה של החיבור, ואילו "והיו לבשר אחד" עניינו שלמרות כל ההבדלים הנראים לעין שבין איש ואישה, הם מגיעים ליצירה של איזו הוויה מאוזנת - איש-אישה כדמות אחת. בגמרא ובמדרשים מדובר על אדם וחיה שהיו מתחילה גוף אחד, שנתחלק לשני חלקים, ואילו מהכתובים הללו עונה ששני החלקים הללו, באיזושהי מידה חוזרים ומוצאים זה את זה, חוזרים ומתחברים יחד.

בעצם, תוצאה מסוימת מהתפיסה הזו של החיבור היא דבר שיש לו משמעות הלכתית ברורה מאוד, והיא המשמעות של "אשתו כגופו". העניין הזה איננו

דו פרצופין -

דברים שנאמרו בהתוועדות לפני חופה

מוזכרת הילולא דרשב"י במשמעות המדויקת של המילה. מצוין שם סיפור שלם שאירע בזמן החתונה של רשב"י. לפני החתונה רשב"י היה קצת פנוי והוא הלך ללמוד משהו - זה היה בתוך הילולא דרשב"י. אחר כך קראו גם ליום פטירתו של רשב"י הילולא דרשב"י. חתונה היא הילולא, היא משתה, וכשכתוב סתם משתה בגמרא הכוונה לחתונה - זה צד אחד של החתונה - שמחה ומשתה.

מצד אחר גם בחתונה יש כיוון הפוך לשמחה, שלא כבאירועים אחרים מזכירים בחתונה גם את החורבן ושוברים את הכוס. יש שאלה אם שבירת הכוס היא רק לזכר החורבן או שיש לכך עוד צדדים. וכאן לא המקום לדון בכך. בכל אופן, יש מתח בעצם החופה, והמתח בא לידי ביטוי אפילו בברכות - מתח בין פרטי לכללי. כמו שמישהו פעם אמר, ואולי לא כל כך מכובד להגיד, אבל מה זה חתונה? חתונה היא הכרזה כללית מאוד על מאורע פרטי מאוד. באירועים אחרים עיקר השמחה אינה בדבר פרטי כל כך, ואילו בחתונה העניין של הנישואים הוא פרטי מאוד מאוד. מנגד מכריזים על זה בהכרזה כל כך כללית, כל העולם מוזמן ובא לשם.

זוג נשוי הוא יצור עם שני ראשים, והיצור הזה צריך ללכת ביחד. בגמרא נאמר שהאדם הראשון היה דו פרצופין - איש ואישה יחד. אין לנו ציורים בגמרות הישנות, אך לפי הגרסה שם (עירובין יח ע"א) אדם וחוה היו כמו תאומים סיאמיים - לא צד לצד אלא גב אל גב. הגמרא שואלת שם מי היה הולך קודם? והגיעו למסקנה שכיוון שכתוב שלא יפה ללכת אחרי האישה, בוודאי הוא הלך קודם. אני מתאר לעצמי שיש מכך איזו נפקא מינה למה שקורה כשמתחתנים - שוב חוזרת אותה השאלה מאדם וחוה - מי הולך קודם? "כשמחך יצירך בגן עדן מקדם". איך מחזירים אותם למצב הישר?

הילולא

בכל חתונה יש מתח בין שני צדדים. המתח הזה בא לידי ביטוי גם בברכות החתונה. מצד אחד חתונה היא זמן שמחה. סתם שמחה שנזכרת בגמרא היא חתונה. כשמדובר בגמרא על הילולא הכוונה היא לחתונה. אף שהמילה הילולא אינה קשורה דווקא לחתונה, בלשון הגמרא הכוונה לחתונה. וזה מתאים גם ליום שבחרתם להתחתן בו, יום הילולא דרשב"י. מהי הילולא דרשב"י? בגמרא

חתונה - צירוף שתי משפחות

כשמשמחים חתן וכלה משמחים את הפרטים בשמחה שלהם - משמחים את החתן, משמחים את הכלה, משמחים

מה זה חתונה? חתונה
היא הכרזה כללית
מאוד על מאורע
פרטי... בחתונה העניין
של הנישואים הוא
פרטי מאוד מאוד.
מנגד מכריזים על זה
בהכרזה כל כך כללית,
כל העולם מוזמן
ובא לשם.

חתן וכלה. מצד אחר החתונה גם היא אירוע חברתי כללי - לחתונה באים כל כך הרבה אנשים - המשפחות, האורחים. המילה "להתחתן" בתנ"ך ובלשון הגמרא אין פירושה כפי שאנחנו משתמשים בה היום. בתנ"ך ובגמרא במקום להתחתן אומרים "לשאת אישה" - איש נושא אישה,

אישה נישאת לאיש. המילה "חתונה" בתנ"ך ובדברי חז"ל פירושה להתחתן פירושו לבנות קשר בין שתי משפחות. כתוב: "וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם" (דברים ז, ג), לא כתוב "ולא תתחתן איתה" אלא "בם". לא תתחתנו פירושו לא תהיו משפחה אחת. מבחינה זו חתונה היא צירוף שתי משפחות. כל החתנים והכלות שרוצים לערוך חתונה שיהיו בה בקושי עשרה אנשים, חתונה שתהיה נורא נורא פרטית, לא קולטים את העניין הזה שבחתונה - חתונה היא צירוף של שתי משפחות.

מובן שיש הבדל בעניין הזה בין פעם להיום. פעם, בדורות ראשונים, המשפחות היו באמת מתחתנות. אבא של החתן היה מחפש לעצמו מחותן ראוי לו, וכן מהצד השני. היו בודקים אם החתן הולך עדיין, אם הוא מיושב, אחר כך היו בודקים אם הוא עקום, אחר כך אם הוא בר דעת, אחר כך אם הוא תלמיד חכם, ואותו דבר היו בודקים בצד השני. ואחרי כל הבדיקות האבא של החתן והאבא של הכלה היו מחליטים לקבוע שידוך. והיו מודיעים לחתן ולכלה: "מזל טוב, יש לך חתן", "מזל טוב, יש לך כלה", והכול היה בא על מקומו בשלום. אגב, זה יצר נישואים רבים שהיו מוצלחים, שמחים ומאושרים. עכשיו בימינו לפעמים נודע להורים של החתן והכלה באיזשהו זמן במרוץ הזמנים שהילדים שלהם הולכים להתחתן. זה קצת אחרת, זה משנה את הפרופורציות. אבל בסופו של דבר, גם

היא חלק מחובת הנישואים, אבל לעשות את המטלות - ודאי צריך. זה חלק מהעניין.

עוֹד יִשְׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה
וּבְחוּצוֹת יְרוּשָׁלַּיִם...
קוֹל חֲתָן וְקוֹל כַּלָּה".
לְפִי הַבְּרָכָה הַזֹּאת
הַחֲתוּנָה אֵינָה רַק
חֲתוּנָה שֶׁל שְׁנֵי פָרְטִים,
אַלֵּא חֲתוּנָה שֶׁל הַקַּב"ה
וּשְׁכִינִתָּהּ, שֶׁל הַקַּב"ה
וּכְנִסְתָּ יִשְׂרָאֵל. הַחֲתוּנָה
הִיא עֲנִיִּין שְׁשִׁיךְ
לְגִאוּלָּה הַכֹּלֵלִית.

בהמשך הברכות מודגש צד אחר של החתונה "עוֹד יִשְׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחוּצוֹת יְרוּשָׁלַּיִם... קוֹל חֲתָן וְקוֹל כַּלָּה". לפי הברכה הזאת החתונה אינה רק חתונה של שני פרטים, אלא חתונה של הקב"ה ושכינתה, של הקב"ה וכנסת ישראל.

היום עדיין בחתונה משפחות מתחתנות זו בזו. לצד הפן של השמחה הפרטית של הזוג, החתונה של המשפחות זו בזו היא חלק מהפן הכללי שבחתונה.

הקב"ה קולע את השיער של חוה

הצד הפרטי של החתונה מצוין גם בברכות הנישואין "כשמחך יצירך בגן עדן מקדם". מה עשה יצירך בגן עדן מקדם? בחתונה הראשונה בגן עדן מקדם לא היה צד החתן לא היה צד הכלה, או אם תרצו, צד החתן וצד הכלה היה אותו צד. כתוב בגמרא שהמלאכים היו השושבינים והיו מרקדים לפניהם, חילקו אותם לצד החתן וצד הכלה. אני לא יודע איך הקב"ה בחר - אם מיכאל מלווה את החתן וגבריאל את הכלה או אחרת. המחותן משני הצדדים היה הקב"ה. הגמרא אומרת שהקב"ה קלע את השערות של חוה, עשה לה תסרוקת. בוודאי, זו בתו, והוא צריך לדאוג לה. ולומדים משם שצריכים לקשט את הכלה לקראת החתונה. איך הייתה החתונה הראשונה? החתונה הראשונה הייתה בסך הכול חתונה של שניים, לא היו בה עוד אנשים אחרים - "כשמחך יצירך בגן עדן מקדם". זה הצד הפרטי של החתונה - שמחה של שניים.

בגן עדן היה טוב, כנראה לא היה קשה מדי לעובדה ולשומרה. ובגן עדן, שלא כמו בחיי נישואים, לא היו מזיעים, ולא צריכים גם לפנות אשפה; ובתוך העולם הזה צריכים לשטוף צלחות וצריכים לבשל... אני לא בטוח אם ההנאה מזה

ולהתבונן בפן הכללי הזה של החתונה ולכוון אליו. ודאי צריך לכוון. אבל צריך לשלב את הפן האישי בתוך זה. אסור שהחתונה והזוג הנישא יהיה למין מסגרת חברתית לאומית. זה לא קשור בהכרח ללהיות בורגני מיושב. אלא קשור לכך שהצד הפרטי צריך להישאר, האינטימיות הן הפורמלית הן המהותית צריכה להישמר וצריך לבנות אותה. ובד בבד עם זה יש לחיות לפי החוקים. מי שחי לפי החוקים, לפי התורה, יכול להיות בתוך הפראות של הפרט ובד בבד בתוך המשמעת של הכלל - בתוך גן העדן של הפרט ובתוך הנקודה שבה "ערי יהודה וחוצות ירושלים" הם חלק מהתפקיד שלו. הוא חלק מהעניין הזה, והדברים שלובים זה בזה. כל העניין של חתונה הוא לשלב ולהשתלב ולהתחבר ולחבר...

צריך שהחתן והכלה יעשו ייחודים כאלה כדבעי למהו. שהאורחים בחתונה, בין אלו שהם נשואים, ובין אלו שהם עוד לא, ילמדו לעשות את זה הלאה, לעשות ייחודים כל הזמן. זה לא נגמר בזה שמייחדים את החתן עם הכלה, אלא כל האנשים בחתונה צריכים לעשות ייחודים.

החתונה היא עניין ששייך לגאולה הכללית.

כי עוד נמשכת השרשרת

שני הצדדים האלה בסיסיים בחתונה. וטוב שהחתן והכלה יזכרו שיש בחתונה גם עניין פרטי ואישי מאוד שלהם - שהוא לא רק עניין שבצנעה, אלא הוא גם קשר נפש מסוים פרטי מאוד; ויש בה גם צד של שמחת כלל ישראל - שכשיהודי מתחתן הוא מתחתן כחלק מעם ישראל, הוא מתחתן בתוך בני ישראל ועם כלל ישראל יחד. ושמחת החתונה היא גם שמחה של כלל ישראל, לא רק של הפרט. אם כלל ישראל היה יכול, הוא היה צריך לבוא לכל חתונה וחתונה שישים ריבוא אנשים.

מכיוון שחתונה היא השמחה של כלל ישראל יש בה גם אחריות לכלל ישראל. לכן בחתונה אנחנו מברכים גם את הדורות הבאים. מפני שזה לא עניין פרטי שקרה לאדם מסוים - האדם שמתחתן נכנס ביתר שאת לשרשרת הדורות. קודם הוא היה זנב השרשרת, ועכשיו הוא נהיה חוליה בה, ולחוליה הזאת ייקשרו חוליות אחרות. אני צריך לזכור שאני חוליה בשרשרת. אני לא איזה סרח עודף של משהו, אני חוליה, ואני צריך להחזיק את מה שעתיד לבוא הלאה עד לאלף דור. העניין הזה מתבסס על תחושת אחריות - על ההרגשה של לאן אני הולך ולכן אני עולה.

חתן והכלה לא רק צריכים להרהר

שפע רב'

גיליון חודשי מתורתו של

הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ זצ"ל

שפע רב' הוא גיליון חודשי מתורתו ועל תורתו של הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ. בגיליונות מאמרים, שיחות, קטעים, התוועדויות וסיפורים, שמטרתם לפתוח צוהר לעולמו של הרב; לתורה שהוא לימד, לדרך שהוא סלל, לתביעות שהוא הציב ולחלומות שהוא חלם.

בתורתו, מפעליו ובעצם אישיותו, הרב עדין לימד וחינך לדרך חיים יהודית שלימה. דרך של קדושה ושל חיים, של דבקות ושל פתיחות, מחויבות עמוקה לעם היהודי, ומסירות אמתית לקב"ה.

הרב מעולם לא הסתפק במה שפעל, וראה בכל עבודתו ומפעליו רק הקדמה לפעולות גדולות יותר שיש להוציא לפועל בדרך לתיקון השלם.

אנו מקווים שתוכלו למצוא ב'שפע רב' משהו מכל אלו. חלק מהדברים מיועדים לעזור 'לחיות עם הזמן', וחלק מהדברים טובים ומועילים לעבודת ה' שבכל יום. מהם תיאורטיים וגבוהים ומהם מעשיים למדי. חלקם פשוטים וידועים וחלקם חידושים מופלגים. חלקם נוגעים אל הלב, וחלקם מעוררים למחשבה או למעשה. בתקווה שהדברים יכנסו למוח וללב, יאירו ויעוררו.

לתרומה עבור הגיליון

לקבלת גיליון
דיגיטלי חודשי

תקוע

תלמידי הרב שטיינזלץ

מרכז שטיינזלץ
למד את עמי

